

БЕВГО ҚОССААРУ

Владимир Шукшур

Номус ва қасос

Мутаржим

Тоҳир МАЛИК

УДК: 821
БК: 84(43ст)
И-79

Икскул В. Номус ва қасос/севги қиссалари. –Т.: «Янги аср авлоди». 2011. – 100 б.

ISBN 978-9943-08-707-1

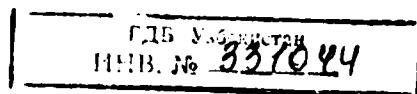
Эҳтимол сиз ўтли муҳаббат қиссаси гувоҳидирсиз: қайсидир кишидан эшитган ёхуд бирор бир адибнинг ижод намуналаридан баҳраманд бўлган бўлишингиз табиий ҳол. Азиз китобхон, сизлар учун бу таомилга ўз ҳиссамизни қўшишни жоиз деб билдик. Муаллиф В.Икскулнинг муҳаббат турғени жўш урган ёшлар севгисидан ҳикоя қилувчи қиссаларини эътиборингизга ҳавола қилиб келмоқдамиз. Жумладан, «Номус ва ажал» қиссаси қаҳрамонларининг тақдири сизларни бефарқ қолдирмаган бўлса ажабмас.

Навбатдаги қисса қаҳрамонлари Габо ва Куара ўз муҳаббати йўлида учраган ҳар қандай муаммо ва тўсиқларни олиб ташлашга қодир. Уларнинг тақдири аянчли яқун топади...

Қисса билан танишиб, ҳулосага асос бўлувчи фикр ва мулоҳазаларни ўз ҳукмингизга топширамыз.

УДК: 821
БК: 84(43ст)

Мутаржим:
ТОҲИР МАЛИК

ISBN 978-9943-08-707-1

© Владимир Икскул, «Номус ва қасос». «Янги аср авлоди», 2011 йил.

НОМУС ВА ҚАСОС

(Қисса)

Куз тонгги... Ҳаво муссаффо, атроф гўзал...

Тоғдаги қариндошларини йўқлаб, адирда жойлашган овулига қайтаётган чавандоз шошилмаётгани учун отини қамчиламай, ўз ҳолига қўйган эди. Йигирма уч ёшлардаги бўйдор, кенг елкали қомати келишган, хушрўй бу осетин йигитнинг кўзлари кўк, сочлари эса қоп-қора эди. Кийими ўлкасининг одатига хос: узун папоқ, кўкраги кумушранг ўқларга тўла черкас камзули, белида кумуш суви юритилган ханжар, елкасида эса ҳар бир тоғлиққа хос миатик осилган. Тагидаги оти – наслдор, қабардин зотидан – бадани офтобда товланади, оёқлари ингичка.

Куч ва қатъийликни отасидан мерос қилиб олган Габо – ҳали ёш, қувноқ, қалби қайноқ жасоратли йигит. Унинг бутун борлиги, ҳаракати мард йигитлардан бири эканини намоён қилиб туради. У она-осетин тилидан ташқари ингуш тилини ҳамда оз-моз рус тилини ҳам билади.

У отни ўз ҳолига қўйиб, ажойиб тонг билан завқланиб борарди. Атрофга боқиб тўймасди. Габонинг кўзи узоқдаги бир чавандозни илғади-ю, унга етиб олиб ҳамроҳ бўлиш ниятида отини ниқтаб тезлатди. Поёнсиз адирда ёнингда ҳамроҳинг бўлса зерикмайсан, қолаверса, йўл хавфсиз бўлади.

Габо нотаниш кишига етиб олди. Паст бўйли бўлса-да, ташқи кўринишидан чайир, бақувват, қарашлари эса маънодор ўттиз ёшлардаги ингушнинг оти ҳам ўзига ўхшаган кичкина, кўримсиз эди.

Габо ингуш тилида мусулмонлар одати бўйича салом берди. Нотаниш одам айни шу одат бўйича эҳтиром ила алик олди.

Буни қарангки, уларнинг манзилари бир экан. Габо нотаниш чавандозга ҳамроҳ бўлишни таклиф этди. Улар йўлда кетатуриб қаердан эканликларини, қаерга кетаётганликларини бир-бирларига айтиб беришди. Танишиш асносида Габо ҳамроҳини зимдан кузатиб чиқди. Ажаб, ҳамроҳининг бўрки яп-янги экан. Унда эса қатто эскиси ҳам йўқ. Шу адолатданми?

Габо олғирлик борасида суяги йўқ йигитлардан ҳисобланарди. У қўнглига ёққан буюмларни чаққонлик ҳамда айёрлик билан эгаллаб олиб, кейин ўз ишидан ўзи лаззатланарди. Ўзининг бу ҳаракатини ҳеч қачон ўғирлик ёки талончилик деб баҳоламаган. Балки масалани инсоф билан ҳал қилган адолатпарвар сифатида ўз-ўзидан мамнун бўлиб юраверган. Бу сафар ҳам бир адолатсизликка барҳам беришни дилига тугди: «Габо, ингушча бўркининг нима кераги бор-а? – ўйлади у. – Бўрк сенга қўп асқотади. Сенда эса ҳеч қандай бўрк йўқ, уники эса яп-янги экан, шу бўркини ўз елкангга ташлай олмасанг, ахир, шармандалик эмасми?!»

Бир оз шу хаёлда юргач, қатъий қарорга келди: «Қизиқ, бўркини зўрлаб тортиб олсамчи? Бунинг ҳеч қўрқадиган ери йўқ. Мен ундан кучлироқман. Отим ҳам чопқир».

У хаёлан дарҳол режа тузди-ю, амалга оширишни пайсалга солмади: кутилмаганда қамчинини ўйнатиб, отини савалади.

Қофқазда қамчининг учи энли теридан бўлади. Бундай қамчи жониворни савалаганда оғриқ беришдан кўра кўпроқ шовкин чиқаради. Товлик уйқусираган отда секин юришни ёмон кўради. Габо худди отни югуртиришга ундагандек ҳаракат қилди. Секин юравериб зериккан жонивор эгасининг амрига тургандек, бир сапчиб олға интилди. Шунда Габо бирданига жилловни кескин тортди. Ингушнинг атрофида бир айлан-

ди. Иккинчи марта айланишда ҳамроҳига жуда яқин келди. Тиззаси паканагина отнинг думига тегиши билан олдинга энгашиб, ҳамроҳининг бўркига ёпишди. Кейин бор кучи билан уни ўзига силтаб тортди.

Бўркнинг бўйинбоғи узилди. Ингуш воқеага тушунолмай, ўзига келгунча Габо илгарилаб кетди. Унинг оти адир бўйлаб елиб борарди. Габо орқасига қарамасликка қанча уринмасин, бўлмади. Ингуш қувиб келяптими-йўқми, деб қаради. Ингуш эгардан тушиб отнинг қоринбоғларини тортди. «Ўх-хў, мени қувмоқчига ўхшайди, ишлар жиддий!», деб ўйлади Габо.

Габо жониворга яна қамчи босди. У иккинчи бор орқасига қараганда ингуш отга минган эди. Бироздан сўнг у ингушнинг яқинлашиб қолганини кўрди. Ингушнинг кўриниши харобгина, оти унинг келишган отидан тез чопарди. Габо ҳар гал ўгирилиб қараганда улар орасида масофа қисқариб бораверарди. Ниҳоят, у қочиб қутулолмаслигини, «ингуш бу кўримсиз от билан икки дунёда қувиб етолмайди», деб хато ўйлаганини англади.

Таъқибдан қоча-қоча кенг зовурга дуч келди. Адирдаги бу зовурни ёзда моларни сугориш учун қазишарди. Бу ерда тўпланган қор, ёмғир суви ёзи билан етарди.

Габо зовурни айланиб ўтди. Отдан тушиб, милтигига суянганча рақибини кутди.

Ингуш сувга етиб келиб, отдан тушди. Қўлига милтигини олиб, қичқирди:

– Қани, биринчи бўлиб от!

– Йўқ, мен сенинг олдингда гуноҳқорман, биринчи бўлиб отмайман. Сен от!

– Сен менинг елкамдан бўркни тортиб олишга қандай журъат этган бўсанг биринчи бўлиб отишга ҳам шундай журъат этишинг керак!

– Мен биринчи бўлиб отмайман! – Габо барча тоғлик каби эҳтиёткор эди. У тўкилган қон учун бир неча авлодлардан кейин ҳам қонли қасос олишларини билди.

– Ундай бўлса, менга бўркимни қайси журъат билан тортиб олганингни тушунтириб бер. Кел, яхши-си, бир нарсани ҳал қилиб олайлик: мен анчадан бери довюрақ одамни қидириб юрган эдим. Ниҳоят, топганга ўхшайман: ёвлашишни қўйиб, дўст бўлайлик.

– Сен чиройли сўзларинг билан аврама! Мени ёш бола деб ўйлаяпсанми?!

– Сени алдаётганим ҳам, авраётганим ҳам йўқ. Гапимга ишон. Мен кўпдан бери сенга ўхшаган ботир йигит билан дўстлашмоқчи эдим. Мен сени жазолаш мақсадида ёки бўркимни тортиб олиш учун эмас, дўстлашиш учун изингдан қувиб келдим. Сен менга кераксан.

Ингуш самимий гапираётгани билан Габонинг унга ишонгиси йўқ эди. Шунда ингуш отнинг оёғини туповлади. Милтиғи билан ханжарини ерга ташладида, зовурни айланиб ўтиб, Габо томон юрди.

Габо энди унинг самимиятига ишониб, қуроллари-ни ташлади. Ҳурмат юзасидан ингушга пешвоз чиқди. Яқин келгач, унинг кўзларига тик қаради: ингушнинг нигоҳида мақр йўқ эди.

Улар қиёматли биродарлар каби қўл беришишди.

– Исмиим Саид, ксарзанлик Теспотнинг ўғлиман.

– Менинг исмиим Габо, Тагаурсклик Явзихонинг ўғлиман.

Саид Габонинг қўлини дўстона маҳкам сиқиб, унга синов кўзи билан тикилади: бир қарашидаёқ юзида садоқат нурини илғаб, кўнгли жойига тушди.

Кейин аста сўз бошлади. Унинг ширали овози Габони ҳайратга солди.

– Аллоҳ Таоло ихтиёр қилган экан, биз бир-биримиз билан топишдик. Тақдиримиз Аллоҳнинг измида. Худога шукур! Мен сендай жасур йигитни узоқ қидирган эдим. Сени менга Аллоҳнинг ўзи юборди. – у Габодан кўз узмай, давом этди:– Сендек қўрқмас йигитга хиёнат бегона, содиқ дўст бўлишингга ишонаман! Биз жуда оғир замонда яшаяпмиз! Аввалги

даврлар ўтиб кетди. Энди ҳатто ҳамқишлоғингга ҳам ишониб бўлмайди.

Орага бир дақиқалик жимлик чўкди. Бу сукутни яна Саиднинг маънодор сўзлари бузди.

– Мен баъзан тунда сафарга чиқаман. Айрим хатарли ишларга қўл уришдан ҳам тоймайман. Сени топганим яхши бўлди. Бундай буёғига бир-биримизни суяймиз.

– Мен ҳам айрим ишларга қўл уриб тураман, – деди Габо, – мен ҳаминша омад ёр бўлишини севаман!

«Ҳа, буни бугун менга намойиш қилдинг», – деб ўйлади Саид. Аммо бу фикрини тилига чиқармади. Бунинг ўрнига янги топган дўстини Ксарзанга таклиф қилди. Меҳмонга бориш Габога ортиқча туюлди. У қанчалик жасур бўлмасин, айна дамда эҳтиёткор ҳам эди. Габо узоқ ўйга толмади, хавотирини, ишонқирамаётганини сездирмади. Таклиф учун миннатдорчилик билдирди. «Агар ростдан ҳам дўст бўлишни истаётган бўлсанг, аввал ўз ташрифинг билан фақир кулбамни обод қил», деб таклиф этди. Саид камтаринлик юзасидан қўнмай турди. Кейин розилик бергач, икковлон отларни Тагаурск томон буришди. Бир неча соатлик йўлдан сўнг овул кўзга ташланди. Виждон азида қолган Габо Саиддан кечирим сўраб, бўркни қайтиб олишни илтимос қилди.

Саид Габонинг узрини, айниқса, илтимосини эшитишни ҳам хоҳламади. Уларни дўст сифатида топиштирган бугунги кундан ёдгорлик сифатида олиб қўйишни талаб қилди. Габо бу гапга рози бўлиб, Саидга раҳмат айтгач, қалбига бир мақсадни тутиб қўйди: у Саиднинг содиқ дўст танлаб янглишмаганини, ҳақиқий баҳодир билан биродарлашганини яқин келажакда албатта исбот қилиб беради!

Тоғлик одам сезгир бўлади. У яхшилиқни ҳам, ёмонликни ҳам ҳеч қачон унутмайди. Тоғлик ё дўст, ёки душман бўлиши мумкин, унинг учун учинчи йўл йўқ.

Тагаурск – бепоён адирга жойлашган овул. Кенг кўчанинг ҳар икки томонига осетинларнинг турар

жойлари – уйлари, боғлари, отхоналари, омборлари жойлашган. Габо билан Саид кўчани кесиб ўтиб, бир ҳовлига бурилишди. Уларни итларнинг ҳуриши қарши олди. Габонинг ўн олти ёшлар чамасидаги укаси Муҳаммад оёқяланг ва ялангбош ҳолида уларга пешвоз чиқиб, саломлашгач, отларни отхонага етаклади. Бўйдор, кенг елкали Муҳаммад кўп жиҳатдан акасига ўхшар эди. Унинг тимқора сочи, катта кўк кўзлари, мушаклари ўйнаб турган билаклари, кенг очиқ пешонаси, қарашларидаги мағрурлик Габони эслатади.

Габонинг отаси Явзико уйдан чиқиб меҳмонга таъзим қилганича сўрашгач, уни илтифот ила меҳмонхонага бошлади.

Деворлари гилам билан безалган хонада меҳмонлар учун юмшоқ сўри ҳамда курси қўйилган эди. Улар ичкари киришгач, ўртага қўйилган оддий хонтахта билан кичкина курсичалар томон юришди. Мезбон меҳмонни ўтиришга таклиф этди. Айрим осетинлар ингушларни унчалик ҳуш кўришмасди. Шунинг учун Габонинг кутилмаган меҳмонни бошлаб келиши Явзикони ҳайратда қолдирди. Лекин «Габо нима қилаётганини ўзи билади», деб ўйлаган қария ажабланганини сездирмади. Аксинча, қоғқазликларга хос тавазелик ва меҳмоннавозлик билан меҳмоннинг кўнглини олишга ҳаракат қилди. Сўхбат асносида Саидни зимдан кузатиб, ўғлининг одам танлай билишига яна бир бор тан берди.

Саид русчасига ёзишни ҳам, ўқишни ҳам билмайди. Ингушлар яшайдиган овулларнинг биронтасида ҳам янгича мактаб йўқ. Ёшлар мулланинг измида. Ислом илми ва талаблари таъсирида тарбия топадилар. Қолаверса, қарияларнинг доимий тарзда эслатадиган ҳикматлари, турли мавзулардаги ибратли ҳикоялари ёшларга катта таъсир кўрсатади. Кечалари адирдаги гулхан атрофида, тўйларда, байрамларда қариялар қаҳрамон ўғлонларнинг қўрқмасликлари, содиқликлари, чаққонликлари ҳақида ҳикоя қилиб, ёшлар қалбида олов ёқишади. Ҳар бир ёш йигит бу

ҳикояларни эшитгач, афсонавий қаҳрамон каби бўлишга аҳд қилади. Ингушлар ҳам барча тоғликлар каби номусни ниҳоятда қадрлашади. Ҳаёт ва неъмат – Аллоҳнинг қудрати, Аллоҳнинг инояти, Аллоҳнинг марҳамати. Аммо номус ҳар икковидан ҳам кучли. Дўстга содиқ бўлиш – номусни булғамасликдир. Бу кишига шараф келтиради. Ўлжани қўлга киритишдаги ўзига хос айёрлик ва чаққонлик кишиларни ҳайратга солиши мумкин. Бироқ, дўст ҳақида хиёнат қилиш гуноҳдир. Дўстни алдаш, ҳатто кичкинагина ёлғон ишлатиш ҳам гуноҳ саналади.

Ёшлар бу талабларни яхши биладилар. Улар аждодлари каби қаҳрамон бўлиш орзусида юрадилар. Бу орзу ҳар бир тоғликнинг қонига сингиб кетган. Баъзан тушунмаган ёш ингушлар йўлтўсарлик, талон-тарожни қаҳрамонликка йўядилар. Лекин бунинг ҳам ўзига яраша «қонун-қондаси» бор. Айёрлик ёки алдамчилик қариндошлар, ҳамқишлоқлар, дўстлар ва меҳмонлардан ташқари барча учун қўлланилиши мумкин. Дўстини сотган одам ўзига, бутун уруғига, қолаверса, овулга шармандалик ва иснод орттиради. Бундай пасткашликка қўл урган одамга нафрат билан қарашади. Бу ишнинг охири бахайр бўлмагани учун ҳам сотқинлик деярли учрамайди.

Ҳали-ҳали даргавсклик Мисостнинг номини нафрат билан тилга олишади. Русия ҳукуматидан мукофот олиш илинжидаги бу хоин гулхан олдида ухлаб ётган қочоқ дўстини ўлдиргач, тавқи лаънатга учраган эди. Ака-укалари эса унинг касрига қолишиб, қонли қасоскорларнинг ўқида учрашди. Ўғли эса тузалмас дард балосидан ўлди. Уни худди яккамоҳов каби бир ўзи олиб бориб кўмди. Кўчада ҳеч ким у билан саломлашмайди. Шармандалик либосига ўралган, кишилар нафратига учраган Мисост ҳали ҳам ҳаёт. Худодан ўзига тинмай ўлим тилайди-ю, ўлолмайди. Ким билади, балки ер хоинининг ўлик жасадини ўз бағрига олишдан ҳазар қилар...

Саид мана шундай ҳикоялар таъсирида улғайди. Мана шу ағъанавий тушунчалар билан дунёқараши

ва феъл-атвори шакланди. Халқ эҳтиромидаги қаҳрамонларга эргашиш эса – унинг бирдан бир мақсади. Шунинг баробаринда Саид қалбида Ватанига бўлган қайноқ муҳаббати ҳам бор. Қайноқ қалбли тоғ ўлони ўз хизматлари билан, зарур бўлса ўз жони билан халқига фойда келтиришни истарди. У ҳаёти йўлида яхши мактаб бўла оладиган ҳар бир одатни тан оларди. У немис-колониствлари каби овулларида қишлоқ хўжалик билан шуғуланишни ташкил қилишни хоҳларди. У Ватанидаги ҳар бир эрнинг содиқ, ҳалоол, қўрқмас бўлиши учун ҳеч бир иккиланмай юрак қонини беришга тайёр. Унинг қалбида бир ишонч ниш урган: қачонлардир бутун бир халқ учун фойда келтира оладиган иш қилиш имкони туғилади. Ҳозир ўша куннинг албатта келяшига ишонч билан яшайди.

Саид уйланмаган. Унинг юрагини бирор гўзал забт эта олганича йўқ. У ўйинқароқ йигитлар тоифасидан эмас, уйланишга шошилмайди. У мағрур тоғ йигитлари одатига амал қилиб, оила куришдан олдин ботир киши билан ака-ука тутинишни истарди. Ниҳоят, бугун умиди ушадди: у шундай одамни топди. Габо унга ёқиб қолди. Габонинг меҳрибон, очиқ юзи, унинг беозор кулимсираши, ботирлиги, чаққонлиги, қолаверса, овулга яқинлашиш чоғида виждон амрига бўйин тутиб айтган сўзлари – ҳаммаси унга ёқди.

Саид – ингуш, Габо – осетин, шунга қарамасдан улар ака-ука тутинишади. Унинг фикрича, Габо ҳам бунга қаршилиқ билдирмайди. Саид бу ҳақда ҳозирча индамай, Габо билан унинг қариндошларини Ксарзанга таклиф этишга, одатларига биноан, мақсадини ҳурматли оқсоқоллар орқали билдиришга аҳд қилди. Явзико билан гаплашиб ўтирган Саид бўлажак ишларини шу тарзда хаёлан белгилаб олди.

Габо кириб, хонтахта устига икки кишилик таом кўйди. Габо меҳмон ҳузурда, отасининг ёнида ўтириб овқат ея олмайди. Бундай пайтларда у этик ва черкасча камзул кийиб олган укаси Муҳаммад билан хизматда бўлади. Явзико билан Саид курсичаларга ўти-

ришди. Хонага Габонинг тенгдошлари, қўшнилари
ўрилари ҳам киришди. Бошларида папоқ. Ҳаммаси
беками-қўст қуролланган. Улар девор томонга тизилиш-
ди. Шу зайлда Явзиконинг меҳмонини қутлашди.

Габо отасига озгина шароб қуйиб, тақсимчага қўй
сонини қўйди. Явзико турди. Саид ҳам ҳурмат юза-
сидан ўрнидан турди. Мезбон урф-одатга кўра чап
қўлида қўйнинг сони, ўнг қўлида ичимлик тўлдирил-
ган шохни ушлаб дуо ўқий бошлади:

– Ё дунёни яратган қудратли Худо!

– Омин! – деб қўшилишди ёшлар.

– Сен ҳамма нарсани яратганинг учун ҳам бу кеч
сенга сиринанаман, ўзинггагина илтижо қиламан!

– Омин!

– Оху-фарёдимишни эшитганинг, муножатларимни
қабул этганинг учун ўзинггагина шукурлар қиламан.

– Омин!

– Биз ўзингга шукур қилиб, экинзорларимизнинг
ҳосилдорлиги учун, хонадонларимизга берган қут ва
бараканг учун, тан-жонимизнинг соғлиги учун, мам-
лакатнинг осойишталиги учун қон чиқариб, Ўзингнинг
йўлингга қурбонлик қиламиз.

– Омин!

– Ё қудратли Худо! Менинг ноламга қулоқ тут: қаби-
ламиз орасида бадбашара, майпараст, номуссизлар-
ни яратма! Болаларимиз қабиламиз шон-шухрати
йўлида униб-ўсишсин.

– Омин!

– Қудратли Худо, энди биз азиз-авлиёларга сиринан-
миз. Момақалди роқ ва ёмғир ҳокими Илья, Худо ол-
дида бизни ҳимоя қил: Яратган қудратли Худо экин-
зорларимиздаги ҳосилни селдан, ёмон об-ҳаводан, сув-
сизликдан асрасин. Мўл ҳосил йиғиштириб олсак, ҳеч
қачон унинг номини дилдан қўймаймиз.

– Омин!

– Ўзга юртлилардан, йўловчилардан нон-тузимиз-
ни аямаймиз.

– Омин!

– Йўловчи фақат уйимизга тинчлик билан кириб келиб, Худонинг паноҳида эсон-омон манзилига етиб олсин.

– Авлиё Георгий, жангчилар ва йўловчилар ҳомийси! Сендан сўраймиз-ки...

– Омин!

– Бу уйдан кимда ким сафарга отланса ёнги Худо йўлида савобли ишга қўл урса унга ҳомийлик қил. Ишига кўмак бер. Унинг ҳаётига таҳдид қилувчи балоқазолардан асра.

– Омин!

– Унинг номуссизлик йўлига кириб, гуноҳга ботишига йўл қўйма.

– Омин!

– Эй Худо фарзанди – Ийсои Масих! Биз сенга ишонамиз. Сен бизни у дунёда сўроққа тутасан. Биз сендан сўраймиз: бизнинг гуноҳларимиз ва камчиликларимиз баҳридан ўт. Чунки биз оми одамлармиз. Қудратли Худо эса тақдиримиз эгасидир.

– Омин!

– Ё азиз-авлиёлар, Худо олдида бизга ҳомий бўлинглар.

– Омин!

– Осмону фалакдаги Худо, мен ўзинга маъқул тарзда, аъло даражада сиринишни билмайман. Аммо юракдан чиқаётган сўзларимни инобатга ол.

– Омин!..

Явзико дуо ўқиб бўлгач, Саидга қўйнинг сонини узатди. Урф-одатга амал қилган Саид гўштдан бир чимдим тишлаб, қолганини ўзига қайтарди.

Овқатланиб бўлишгач, Явзиконинг ўғиллари қолган таомларни йиғиштириб олишди. Меҳмонга тамаки бериб, ўзлари овқатланиш учун опхонага чиқиб кетишди. Кўп ўтмай Габо қайтиб келди-да, Саидни қўшни ҳовлига таклиф қилди. У ерда ёшлар тўпланиб, ўйин-кулгуни бошлаётган эдилар.

– Яна қизларимизга ошиқ бўлиб қолма, – деб ҳазиллашди Габо йўлда кетатуриб, – Тагаурск қизларининг гўзаллиги ҳақида афсона етти иқлимга ҳам маълум.

Сайд кулиб қўйди.

– Ксарзан қизлари ҳам чакки эмас. Бир қараши юракни ханжардек тилиб юборади.

Қўшни қовли ёшлар билан гавжум эди.

Қуёш кўк ҳукмронлигини Ойга топширди. Жимирлаб юлдузлар кўринди. Ой нурлари дарахт шохлари орасидан ўтиб, қомати келишган ёшларни томоша қилгандай. Бошларига папоқ, эгниларига ярашиқли черкасча камзул кийган йигитлар бир ерга тўпланиб, чапак чалиб куйга жўр бўлишади. Ой ўзининг нурли кўллари билан қора кўз, рангдор кўйлакли, сочлари узун қизларнинг гўзал юзларини силайди. Кеч ҳавоси ўзгача – ёқимли! Қорачадан келган ёшларнинг бири фижжақда, бири эса гармонда завқ билан куй чалади. Оҳанг такрорланаверади. Қоронғулик бағридаги овулга бу кеча ўзгача файз киргандек. Ҳатто қариялар ҳам эшик олдида ўтириб, таралаётган мусиқа, ёшларнинг қувноқ овозларига қулоқ тутадилар. Хаёл уларни ўтмишга етаклайди. Гўзал қиз атрофида айланиб, рақсга тушаётган куч-қувватга тўлган йигит кўз олдиларига келади. Бу серғайрат йигит хаёл сураётган ўша қариянинг ёшлиги. Ёшлар шодиёнаси уни хаёлан ўтмишга етаклади...

Сайд ҳовлига кириши биланоқ овул оқсоқоли Элбисднинг ўғли Мурод билан рақсга тушаётган гўзал Куарани кўрди-ю, ҳуши учиб, лол қолди.

Осетинларнинг рақсга тушишларини ҳеч кўрганмисиз? Шўх куй янграяпти... Қиз билан йигит ўртада, қолганлар қарсак чалиб куйга жўр бўлишяпти. Қиз худди ҳавода учиб юрган паридек енгил, ноз-карашма ила ҳаракат қилади. Йигит эса оёқ учида унинг атрофида айланади. Унинг ҳаракати кескин ва жўшқин, худди суви тошдан тошга урилиб оқаётган жиловсиз тоғ дарёсига ўхшайди.

Ғабо ўртадаги қиз билан йигитга норози қиёфада қараб, қошларини чимирган ҳолда туриб қолди. Ўн кўли ханжар сопини ушлаган. Сайд эса Ғабонинг ёнида, бу ҳовлига кирганидан бери Куарадан кўз уз-

майди. Унинг қалбида қандайдир портлаш юз бергандай. «Ана у, ана у сен излаган гўзал!», дейди вужудига яширинган овоз. Бу онда Саиднинг кўзига олам янада сирли, янада чиройли бўлиб кўриниб кетди. Ой ҳам ёрқинроқ нур сочаётгандай. Беором юраги эса тез-тез тепади. Саид ён-атрофдагиларга эътибор бермай қўйди. Унинг хаёлини фақат рақсга тушаётган қора соч гўзал ўғирлаган эди. Қизнинг ҳар бир ҳаракати уни маҳлиё этади.

«Менга нима бўлди? – дейди ўзига-ўзи. – Бир кўришдаёқ севиб қолдимми?!»

– Рақсга тушаётган қизнинг исми нима? – секингина сўради у Габодан.

– Куара,-деди Габо алоҳида бир меҳр билан.

– Кимнинг қизи?

– Шу уйнинг хўжайини Тселагонинг қизи.

Муҳаммад ҳовлини кесиб ўтиб, қарсақ чалаётган ёшлар даврасига қўшилди. Унинг юзлари қувончни яшира олмайди. Хонадон хўжайинининг ўғиллари Гассако билан Ботирбек Габоларнинг олдига келишди. Саид гўё ширин туш кўраётган эди-ю, мезбонларнинг келиши уни чўчитиб, уйғотиб юборгандай бўлди. Габо таништирди:

– Бу бизнинг меҳмонимиз – Саид, Ксарзанлик Теспотнинг ўғли.

Йигитлар Саид билан Габони шарафлашгач, илтифот ила уйга таклиф қилишди. Явзиконинг меҳмони ни уй соҳиби ҳурмат билан қарши олди. Меҳмон шаънига айтилган қадаҳ сўзларидан кейин уларни нознеъматлардан татиб кўришга таклиф қилди. Саид Муҳаммад алайҳиссалом умматидан бўлгани учун ҳам унга вино ичиш ман этилган эди. Шу боис бир тишлам ширин нон олиб, бир қултумгина шарбат ичиш билан кифояланди. У меҳмондорчилиқни тезроқ яқунланишини истаётганди. Гўё бутун вужуди ҳовлида қолган-у, бу ерда унинг суратигина тургандай эди.

Ўйин-кулгу эса давом этарди. Бир куй якунига етгач, ўртадаги йигит-қизлар четга чиқиб, даврага бош-

қалари тушадилар. Саид билан Габо ҳовлига қайтишганда навбатдаги рақс тутаган эди. Ҳйин-кулгуни бошқариб турган Гассакко Саидга яқинлашди-да, меҳмонни синглиси билан бирга рақсга тушишга таклиф этди. Кейин «Меҳмон билан рақсга туш» дегандай Куарага бош ирғаб қўйди. Куй янгради. Куара уялиқираганича қизлар даврасидан ажралиб чиқди-да, давра буйлаб оёқ учида енгил, қушдай сузиб айлана бошлади. Чиройи ҳар қандай гўзал маликани лол қолдирувчи бу қизнинг рақси ҳам ўзгача эди: ҳаракатлари мағрур, шу билан бирга нозли. Қизнинг айрим дугоналари у билан фахрланадилар. Айримлари эса ҳасаддан куядилар. Ҳйигитлар эса маҳлиё...

Саид эса кўзлари хумор бу гўзал атрофида рақсга тушяпти. У рақсга тушиб ҳеч қачон мана шундай лаззат олмаган. У қиз атрофида чаққон айланади. Куара эса унинг қалбидан отилиб чиқаётган сассиз нолаарига парво қилмайди. Париваш қиз мағрур «сузишда» давом этади. Ҳйигит бундан аччиқлангандек ер тепиб тесқари қарайди. Кейин гўё дил розини айтаётгандай қўлларини қиз томон узатади.

У бир вақтлар дўстларидан эшитган ажабтовур аҳволга тушди. Қалбини қандайдир олов куйдира бошлади. Саид қизнинг бир нозли қарашига шу тобда жонини беришга ҳам шай эди. Бунинг учун у ҳар қандай буюк ишга ҳам, ҳар қандай қурбонликка ҳам тайёр. Унинг хаёлини фақат бир сўз қамраб олган: «Севаман! Севаман!». У худди туш кўраётгандай қиз атрофида айланаверди. Ҳушини тамом йўқотай деганда Куара унинг аҳволини билгандай бирдан тўхтаб, эгилиб таъзим қилгач, бир неча қадам орқага тисарилди. Бу рақс тутаганига ишора эди. Саид бундан ўзини йўқотиб қўймади. Товонларини уриштириб, ўнг қўлини папоғига қўйди-да, қизга миннатдорлигини билдирди. Кейин Куара қизлар даврасига қўшилгунча олижаноблик юзасидан кутиб турди. Сўнгра ёшларга қаради-да, куйга жўр бўлишгани учун, папоғини олиб, таъзим қилди.

Бу кеча кўп қиз ва йигит ўртага тушди. Аммо Саид ўйинга бошқа кўшилмади. У турган ерида қизлар даврасидаги рангдор кўйлакли қизга тикилгани-тикилган. Қандай жозибали! Бошини мағрур тутшини-чи! Ўртоқлари билан гаплашганда бунча чиройли кулмаса! Қалдирғоч қош остидаги бу кўзларда қандай сеҳр бор!

Явзиконинг уйига қайтишгач, Габо уни ётоққа кузатиб, ечинишига ёрдам берди. Кейин хайрли тун тилаб чиқиб кетди. Саиднинг уйқуси келмади. Унинг кўз олдидан қад-қомати келишган гўзал Куара кетмай қолди. У қўлига бахт қуши қўнганига, бу қушга эга бўлганига амин эди. «У меники!» деб ўйлайди у. У ўзининг Теспот ўғли эканига қандай ишонса, бунга ҳам шундай ишонади. Қиз севгисига сазовор бўлишига нега ишонмасин? Габо унга тутинган ука бўлгач, пайт топиб Куара билан холи учраштиради. Агар қизнинг қариндошлари, акалари бахтига тўғаноқ бўлишса, қизни олаб қочади, тамом вассалом!

Саиднинг хаёли ана шу ўй-режалар билан банд. Эрталабга яқин унинг кўзига уйқу илинди. Шунда ҳам тушида қорасоч, рангдор кўйлакли мағрур гўзал унга тинчлик бермади.

Эрта билан Саид Ксарзанга жўнади. Отга миниш олдидан Явзико билан Габони дўстлари ва қариндошлари ҳамроҳлигида уйига таклиф этиб, бу азизларнинг қутлуғ қадамлари туфайли ғариб кулбаси обод бўлажagini алоҳида таъкидлади.

Явзико билан Габо бу таклифни миннатдорлик билан қабул қилдилар.

Габо меҳмонни кузатиш мақсадида отига минди. Саид йўл-йўлакай таклифини қайтариб, лутфларини рад этмай, албатта боришларини тайинлади, интиқлик билан кутажagini уқдирди. Габо боришга ваъда бериб, ярим соатлик йўлдан сўнг дўсти билан хайрлашди.

Уч кундан сўнг Явзико билан Габо энг яқин дўстлари, қариндошлари ҳамроҳлигида Ксарзанга йўл олди-

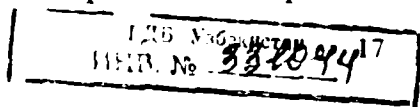
лар. Саид уларни эшик олдида мамнунлик ила кутиб олди. Отларни қўшнининг икки ўғлига бериб, меҳмонларни уйга бошлади. Меҳмонлар шарафига берилгучи зиёфатга Саид овулнинг ҳурматли кишиларини ҳам таклиф этган эди. Уй хўжайини Муҳаммад алайҳиссалом умматидан бўлгани учун хонтахтада вино ҳам, чўчқа гўшти ҳам кўринмасди. Меҳмонлар уйда тайёрланган қўлбола шарбат ичишди. Осетинлар меҳмон мартабасида кекса ингушлар ёнидан жой олишган. Ёшлар эса хизматда.

Саид уй соҳиби сифатида дуо ўқиб, Аллоҳ таолонинг қудрати ва меҳрибонлиги ҳақида ваъз айтди. Меҳмонлар ваъз шарофатига ўринларидан туриб, қадаҳларини бўшатишди. Сўнг бир қари ингуш Явзико ва унинг ўғли учун қадаҳ кўтарди. Явзико бу лутфга жавобан ўрнидан туриб уй хўжайини ва оила аъзолари шарафига қадаҳ кўтарди. Шундан сўнг қора черкасча камзул кийган, оппоқ соқоли, озғингина қария ўрнидан турди. Бу Саиднинг қариндошлари ичида энг кексаси – Аҳмад. У тагаурсклик меҳмонлар соғлиғи учун, Явзиконинг қариндошларидан бири эса шу ерда ўтирган ксарзанликлар соғлиғи учун қадаҳ кўтарди.

Қадаҳ шу тарзда кетма-кет бўшайверди. Ҳар сафар ҳамма туриб, тантанавор сўзларни эшитиб қадаҳ бўшатишади. Габо ёш бўлгани учун сўз айтмади.

Ниҳоят, яна Хатпашнинг ўғли Аҳмад ўрнидан турди.

– Инсонга қувонч берувчи ҳар бир нарса Аллоҳнинг марҳаматидир. Худога минг қатла шукурким, Одам Ато фарзандларига яшаш ва деҳқончилик учун ер, эрка ва севимли фарзандларига эса Қофқазни берди. Тоғлар бағрига қимматбаҳо тошлар билан олтинни яшириб ётибди, ўрмонларимиз қушларга, кийикларга, кўтосу қоплонларга бой, сувларимиз балиқларга тўла, адирларимиз яхши ишлов берган одамдан ҳосилини аямайди. Тоғларимиз қанча бойликка эга бўлмасин, бир хазина қадри ва бебаҳолир. Бу хазинани отабоболаримиз – жойлари жаннатда бўлсин – бизга қалб-

да авайлаб-асраш ва болаларимизнинг қон-қонига сингдиришни мерос қилиб қолдиришган. Оталаримиздан қолган яхши анъана бор: одамлар қасам ичиб ака-ука тутинишади. Мана шу тоғлар қад кўтаргандан буён номус ва содиқликни қадрлаган одамлар Аллоҳ таоло марҳамати билан ака-ука тутиниб, бошига кулфат тушса ёинки бирор нимадан зориқса бир-бирига ёрдам берадилар. Улар қасам қадаҳи ичишган. Ҳар бир инсон ўзидан кўра кўпроқ ишонса бўладиган ака ёки ука қидирган. Агар ана шундай одам топишса, авваламбор, маслаҳат ва кафолатнома сўраб, оила катталарига мурожаат қилишган. Бутун кечқурун ҳам шундай бўлди. Теспотнинг ўғли Саид мендан Габо Явзико ўғлининг у билан бирга қасам қадаҳини ичишга розилигини сўрашни илтимос қилди. Габонинг чаққонлиги ва ботирлиги Саидга ёқиб қолибди. У Габонинг қалбида қанча мардлик ва шижоат бўлса, шунча номус ва содиқлик борлигига амин. Орқаваротдан эшитган гапларимизга қараганда, Саид Габони танлаб тўғри иш қилган. Габо, Саидга тутинган ука бўлишинини сўраймиз.

Ҳамманинг нигоҳи Габога қаратилди. Габо бу таклифни кутмаган эди. Шунинг учун ноқулай аҳволда қолди. Уни бу аҳволдан отаси қутқарди. Явзико туриб, ўғлининг уялинқирагани учун ўтирганлардан узр сўраб, Саиддай – бир одамнинг фарзандига тутинган ака бўлиши билан ғурурланишини билдирди. У ўғлининг бу таклифни жон-жон деб қабул қилишини истарди. Аммо қасам – муҳим, аҳамиятли иш. У икки одамни бутун умрга бирлаштиради. Шу сабабли ўйлаб бир хулосага келиши учун ўғлига то эрталабгача муҳлат беришларини сўради.

Зиёфат шу зайлда тугади. Овул аста оқшом оғушида қолди.

Чироқлар ёқилди. Ёшлар рақсни бошлаб юборишди... Икки ёш куй чалаяпти. Саид ўзини ўйин-кулгудан тортган. Уй хўжайини эканини баҳона қилиб ҳеч бир қиз билан рақсга тушишни истамайди. Лекин Габо тор-

тинмай ўртага тушди. Ҳолбуки, унинг хаёли ҳам Тага-урсқда. У ҳали ҳам бир нарсани ўйлайди: Саидга тутинган ука бўлсамикин? Саиднинг ботир йигитларга хос ўзини тута билиши унга ёқиб қолган. Аммо қасам ичиш – бу катта гап! Шундайку-я, бироқ, агар тутинган ака қидирган тақдирда Саиддан яхшироқ одамни топа олармикин? Ҳа, ҳа, у қасам ичишга рози бўлади!

Эртасига пешинда Аҳмад қариндошларини бошлаб келди. Яна кечаги ўринларга ўтиришди. Саид фотиҳа ўқиди. Кейин Аҳмад туриб, Габодан Саид билан ака-ука тутинишга розилигини сўради.

Ҳамма Габонинг жавобини кутарди. У турди:

– Аввало, муҳтарам отахонлар, бизни деб шу ерга келганинглар учун раҳмат. Саидга ҳам раҳмат. Саиднинг мени укаликка сўраганидан фахрланаман. Мен у билан қасам қадаҳини бўлишиб ичишга тайёрман. Саиднинг тутинган укаси билан фахрланадиган даражада яшашимга, қасамга содиқ бўлишимга Худонинг ўзи ёрдам бергай. Номусни жонимдан юқори қўйишимда, то сўнгги нафасимгача укалик бурчимга содиқ қолишимда Яратганнинг ўзи куч ва ирода бериб, марҳаматини аямагай!

– Омин! – ҳамма бир овозда уни қўлади. – Қасамингга содиқ бўлиб қолишингга Аллоҳнинг ўзи кўмак бергай!

Энди Саид – Теспот ўғли ўрнидан турди.

– Габо, менга ука бўлишга розилик берганинг учун миннатдорман. Бугун ичажак қасамимга содиқ бўлишимга Аллоҳнинг ўзи нажот бергай. Бизнинг тақдиримиз энди бирлашди: сенинг гаминг менинг қайғум, сенинг қувончинг – менинг шодлигим, менинг уйим – сенинг уйинг, менинг ака-укаларим – сенинг оға-иниларинг!

– Омин! – ҳамма бир овоздан дуо қилиб, унинг қасам сўзларини қувватлади. – Аллоҳнинг ўзи қасамингга содиқ бўлиб қолишингга кўмак бергай!

Аҳмад Хатпаш ўғли туриб тоғ шарбати тўлдирилган қадаҳни Саидга узатди. Саид қадаҳга олтин танга

ташлади. Сўнг Аҳмад дуо ўқигач, икки одамнинг то ўла-ўлгунча бир-бирига содиқ бўлишларига нажот беришини Аллоҳдан сўраб, қадаҳни Габога узатди. Габо қисқагина дуо ўқиб, у ҳам умрининг охиригача қасамга содиқ қолишида Худодан нажот сўради. Дуодан сўнг ичимликдан бир култум ютиб, Саидга узатди. Саид ун қўлида қадаҳни ушлаб, то қабрга киргунича Явзиконинг ўғлига содиқ бўлишида Яратгандан нажот тилади.

– Агар мендан заифлик устунлик қилиб сотқинлик ҳақида ҳатто ўйлагудай бўлсам, менга қувват бер, бугун даргоҳингда қабул қилаётган қасамни бузмасликка нажот бер!

Саид қадаҳдан бир хўплаб яна Габога берди. Габо охиригача ичгач, олтин тангани олиб, яшириб қўйди. У бу тангага қўй сотиб олиб кейинги сафар Саид қариндошлари билан уйига борганида сўйиши керак эди.

Саид билан Габо шу зайида тутинган ака-ука бўлишди.

Кечқурун Саид Габони адирда сайр қилишга таклиф этди. У қари нок дарахти олдига бориб, унинг пойида азиз-авлиёларга сирғиниб, Куарани хотинликка сўрамоқчи эди. У қалбида Куара ёқиб қўйган севги оловида қовурилаётганини Габога айтиб бермоқчи эди. Габо қандай қилиб бўлса ҳам уни Куара билан яқинлаштириши керак.

Улар кенг овул кўчасидан жимгина ўтиб боришди. Атроф кимсасиз бўлса ҳам, Саид бу ерда юрак розини айтишдан ийманди. Адирга чиққач айтарман, деб ўйлади. Овудан чиқипаётганда Габо сўз бошлади:

– Саид, сен энди менинг тутинган акамсан. Сендан яширадиган сирим йўқ. Ҳеч кимга ишонмаган сўзларимни биринчи бўлиб сенга айтаман. Саид, мен уйимнинг бекаси бўла оладиган қизни топдим.

«Мен ҳам», деб ўйлади Саид. Унинг кўз олдига рангдор кўйлакли мағрур гўзал келди. Унинг севги шаробидан маст бўлган қалби қизга интилади.

– Мен уни кўпдан бери севаман, – деб давом қилди Габо, – шу қизни деб баъзан кечалари ўлжанинг пайига тушаман. Мен унинг маликалардан аълороқ яшаши учун шароит яратиб беришим керак.

«Куара ҳам меникида ана шундай шоҳона шароитда яшайди», ўйлади Саид.

– Мен хазина тўплаб, кўмиб қўйганман.

– Қаерда? – деди Саид. У нимани сўраганини ўзи ҳам билмасди. Хаёлини қорасоч гўзал ўғирлаган эди.

– Билиб қўйганинг яхши. Хумча олтин – кумуш, қимматбаҳо тошларга тўла. Агар мен уларни қазиб олишга улгурмай ўлсам, сен уни топиб, ота-онам, хотинимга рамжўранк қиласан.

Габо хазина беркитилган жой қаердалигини билдирди.

– Сен айтганингдай қиламан, – деди Саид, кейин қўшиб қўйди, – Аллоҳ сенга тани-соғлиқ бериб, умрингни узок қилгай.

Улар овул аҳли муқаддас ҳисобловчи дарахтга етиб келишди. Юз ёшли бу баҳайбат дарахтнинг шоҳлари тарвақайлаб ўсиб кетган эди. Ривоятларга кўра, унинг шоҳлари орасида азиз-авлиёлар руҳи яшармиш. Улар ҳатто бедаво касалнинг уруғини қуритишга ҳам қодир эканлар. Дарахтга дуосиз яқинлашган одамнинг ҳолига вой. Дарахт суржини кесиб олиб кетмоқчи бўлган одамнинг қолган умри рам-андухда ўтади. Кимда-ким пайғамбар алайҳиссалом номини дуога қўшиб ўқигач, дарахт соясида ўтириб нокдан еса, унга ҳеч қандай бало қор қила олмайдиган бўлади. Дарахтга юзлаб жониворларнинг шоҳлари илиб ташланган. Бу овчиларнинг иши. Улар эрталаб омад тилаб азиз авлиёларга ёлворадилар, кеч-қурун эса овнинг барорини бергани учун шукроналик белгиси сифатида шоҳларни илиб кетадилар. Касалдан ёки бирор ташвишдан қутилган одам эса Яратганнинг ўзига шукур қилиб, латта-путталар боғлаб кетади.

Шу ерда тўртбурчак деразаси жанубга қараган, тошдан ишланган мўъжаз мақбара ҳам бор. Авваллари майитларни шу ерга кўмишарди.

Габо мақбарага яқин келиб, ичига қаради.

– Қўрқинчли жой, – шивирлади Саид.

Бу ерга жуда кўп мурдалар қўйилган. Девор томонларда тобутларнинг айримлари чириб, нураган: одам суяклари кўриниб турибди.

«Қочоқнинг беркинишига мос жой экан», шивирлади ўзига-ўзи Габо.

Саид илоҳий дарахт ёнига яқинлашди. Бўркини ерга ёзиб, тиз чўкди-да, пешонасини тез-тез саждага қўйиб, «Мени Куарага етиштир», деб Аллоҳга ёлворди.

– Гузалимга етиштир, тутинган укам менга ёрдам берсин. Аллоҳим, мени ўзинг ҳимоя қил!

Саид турди. У иажотга ишонар эди. Бу онда у хотиржам ва бахтли эди. Ҳатто хаёлан уйда хўжалик ишларини бошқараётган Куарани кўрди.

Саид илтижосини ниҳоясига етказди-да, кутиб турган дўсти ёнига келди. У айни дамда ўзини ниҳоятда саодатли ҳис этди, назарида қуёш ҳам одатдагидан бошқачароқ эди. У Габо билан қасам қадаҳини ичди. Энди унинг ботир, номусни ҳамма нарсадан юқори қўювчи тутинган укаси бор. У қўшнисини Куара билан учраштиради.

«Бахтимга етишишимга нима қаршилик қилади?», хаёлан сўрайди у ўзидан.

– Саид сендан илтимосим бор эди, – унинг хаёлини Габо бўлди, – икки-уч кундан сўнг вақт топиб бизни-кига бор. Тутинган акам сифатида отам билан бирга қўшнимиз Тселлагоникига чиқиб, Куара билан мени фотиҳа қиласизлар.

Саид лол қолди. Кимдир унинг бошига гурзи билан ургандай гаранг бўлди. Кўз олди қоронғилашди. Дастлаб у Габонинг сўзларини фаҳмлай олмади. Зўр қийинчиликлар билан ўзини ушлаб, босиқлик билан сўради.

– Куара рози бўлармикин?

– Ҳа! – Габо бахтиёр жилмайиб, Саидга узукни кўрсатди, – Буни Куара тақдим қилди. Совчи юборишимга ҳам розилик берган.

Саиднинг қалби қоп-қора тун оғушида қолди. Унинг ҳаётини безаб турган нарсани Габо бир сўзи билан тортиб олди. Қалбини чил-чил парчалаб юборди. Куарага бўлган севгиси тинчлик бермаётган қалбда унинг гўзаллини тортиб олаётган одамга – тутинган укаси Габога нисбатан нафрат уйғонди. Йўқ, у биринчи куни бўркини тортиқ қилгандай, Куарани ҳам шундай бериб қўя қолмайди!

Шамол саҳродаги қумларни тўзитганисимон, Саиднинг хаёли оламида ҳар хил аламли фикрлар сузиб юрарди.

«Ханжар билан бир мартагина урса бўлди. Унинг гўзал Куарасини тортиб олувчи одам йўқ бўлади», дейди унга шайтон васваса қилиб.

Бу фикридан Саид кўрқиб кетди. Ранги оқарди.

«Бугун ичган қасамимга содиқлигим шуми? Йўқ, йўқ, Габо ҳеч қачон Куарани севишимдан хабар топмайди!»

У секингина деди:

– Яхши, мен фотиҳа тўйинга бораман.

Саид уйга кўнгли чўккан бир аҳволда қайтарди. Унинг қалби энди аламдан, ғамдан ёнарди. Шундай бўлса ҳам ўзини тутиб Габога сир бой бермади, холи қолишни истади.

Уйга келишганда Тагаурслик меҳмонлар қайтишга ҳозирлик кўриб қўйишганди. Саид уларни кузатиб қўймади. Одатга хилоф бўлса-да, шу топда кузатишга қурби етмасди. Майли, одамгарчилиги йўқ экан, дейишса дейиша қолсин.

– Габо, мени кечир, сени кузатиб қўя олмайман.

Меҳмонлар кетишгач, Саид хонасига кириб ичдан кулфлаб олди. Қайғу-аламини ичига ютиб, ўз ғамига ўзи қовурилиб ётди.

Унинг қалбидаги муҳаббатни ҳеч қутилмаганда укаси тортиб олди. У эса... укасига ханжар кўтаришни ўйлади-я!

Парчаланган муҳаббат қийноғига виждон азоби ҳам қўшилади. Биринчи кунидек қасамни бузишига оз қолди.

Йўқ, буни ҳеч қачон кечиролмайди! Саид бу гуноҳи учун ўзини-ўзи жазолаши керак!

Тагаурскка, фотиҳа тўйига боради. Кейин Куаранинг маликалардай шоҳона турмуш қуриши учун Габога кўмаклашади. Габо ўзи билмаган ҳолда акасининг қалбини жароҳатлаб қўйди. Саид бундан кўп азоб чекса-да чидайдди.

Бир неча кундан сўнг Тагаурскка, фотиҳа тўйига борди. Куара билан Габони фотиҳа қилиб қайтди. Шундан сўнг Саид индамас бўлиб олди. Кеч кириши билан юраги орзиқадди. Тунлари уйқусиз. Кўз олдида узун қора сочли гўзал гавдаланади, холос. Уни ҳаяжон қамраб олди. Унинг қарғиш теккан, кўмиб қуйган муҳаббати яна бош кўтараётган эди. Саид титраб кетди. Кўз олдида Куара гавдаланиши билан укасига нисбатан номуссизлик қилаётгани учун виждони уни айблай бошларди. Мана шу уйқусиз тунларда ўзига-ўзи савол берарди:

«Азиз-авлиёлар нима учун арз-додимга қулоқ солишмади? Нега мен азоб чекяпман? Ахир қариялар умматнинг ҳар бир оҳу-фарёдини пайғамбар инобатга олади, деб ўргатишар эди-ку. Наҳотки...» Унинг хаёли шу ерда узилди. Бошқа нарсаларни ўйлаб гуноҳга бошдан кўрқди.

У онасининг «сенга нима бўлди?» деган саволидан қочишга уринаверди. Аммо кампир ўғлининг қалбини қандайдир ҳам тимдалаётганини сизди.

– Сен ўзингни бир нима билан овутсанг бўларди... балки отда сайр қиларсан...

Саид итоаткорлик билан рози бўлди.

– Яхши, бир айланиб келаман.

Унинг дардли овози яширин ғамини ошкор қилиб қўйди.

Оқшомда отини эгарлаб, адирга чиқиб кетди. Қуёш уфқни гўё ёндириб, қизартириб турибди. Унинг хаёлига бирдан халқининг кўҳна қўшиғи келди. У беихтиёр қўшиқ айта бошлади. Унинг назарида қалбидаги бутун ғам адир бўйлаб таралаётган мана шу майин қўшиқ билан чиқиб кетгандай бўлди:

Шамси анвар мағрибда,
эгилиб ерга:
Ўзи билан бахтимни
Олар қабрга.
Оғар гулгун осмон ҳам
Кўрсатиб сеҳр,
Сақлагандим сен учун
Қанчалар меҳр.
Тонгла қуёш қайтадан
Нурин сочадир,
Аммо мендан истиҳбол
Ҳануз қочадир...
Бутун борлиқ қоронғу
Бамисоли қабр...
Ҳам йўқотиш, ҳам ҳасрат
Йўқлик ва жабр!

Кўшиқ тутагач, у отини елдирди.

Отнинг тез югуришими ёки кечнинг салқин ҳавоси сабаб бўлдим, йигитнинг қалбидаги ғубор тарқади. Кўзларидан яна жўшқинлик учқунлари сачради.

Сайр пайтида у Александровка станицасидаги казакларда жуда кўп ҳўкиз борлигини билди-ю, Габо билан яқин кунлар ичида бир бахтини синаб кўришга аҳд қилди.

Эртасигаёқ Саид Габонинг уйига келди. Муҳаммад отни отхонага етаклади. Габо дўстини уйига таклиф қилди. У Саиднинг нима учун келганини сизди. Бир ишпи бошламоқчи бўлганини пайқади. Аммо ҳеч нарса сўрамай, меҳмонга таом тайёрлашни буюрди. Таом тайёр бўлгунча боққа чиқишди. Бу ер тинч, иш тўғрисида бемалол гаплашиб олиш мумкин.

– Куннинг ажойиблигини қара! – деди Саид Габога қора кўзларини тикиб. – Кечалари бундан ҳам гўзал – қоп-қоронғу!

– Ҳа, кечалар қоронғу, аммо ўз йўлини биладиган одам учун ёп-ёруғ, – деди Габо.

Улар жим қолишди. Сукутни Саид бузди:

– Бу йил Александровка станицасидаги казакларнинг ҳўкизи жуда кўп.

– Шундай дегин...– Габо акасининг мақсадини дарров тушунди:– қайси кунни мўлжаллаяпсан?

– Бугун тунда чиқилса ҳам бўлади.

– Яхши. Бир ўзингмисан?

– Ҳа.

Габо ўйланиб қолди.

– Муҳаммадни ҳам олсакмикан? Ёш бўлса ҳам чаққон, оғзи ҳам маҳкам.

– Яхши, ўзинг билан бирга ол. Ҳўкизлар Терек дарёсининг бу қирғоғида адирда ўтлаб юрибди. Мен уларни кеча кечқурун кўрдим.

– Подачилар кўпми? – қизиқсинди Габо.

– Тўрт киши.

– Уларни танимайсанми? Қанақа одамлар экан?

– Гулханнинг ёруғида кўзим сал-пал илғади. Мен уларни аввал от бозорида кўрган эдим. Чўпонларнинг бири қари майпараст Андрюша, яна биттаси хотинларнинг ишқивози Ваня, Трофим деган калтафаҳм тентак билан яна бир бола ҳам бор.

– Режа тузиб кўйгандирсан? – сўради Габо.

– Йўқ, мен ўлжанинг қайси томонга қочишига қараб иш кўраман.

Габонинг хаёлига айёрона бир режа келди.

– Саид, агар рухсат берсанг, менда бир режа бор, шунга қараб иш кўрсак. Албатта, мен ёшман, сенинг олдингга тушиб, сенга ақл ўргатишга ҳаққим йўқ. Бироқ, ўйлашимча, бу ишни осонгина дўндириш мумкин.

– Айтавер, биз ака-укамиз-ку, айбга ўрин йўқ.

– Муҳаммад қизларнинг кийимини кийиб олади, – давом этди Габо, – бу ишни менга кўйиб беравер, кейин ўзинг қойил қоласан.

– Яхши. Ўша ерда шароитта қараб бир нарса қилармиз.

– Соат тўққизда йўлга чиқамиз,– Габо шундай деб режасини тушинтира кетди, – Александровкагача йи-

гирма беш чақирим. Энди бориб ёт. Бу кеча ухлашга вақт бўлмайди. Муҳаммад билан гаплашиб олиб, мен ҳам ётаман.

Саид дам олиш учун уйга кирди. Габо эса эндигина меҳмоннинг отига ем бериб бўлган укасининг ёнига келди. Муҳаммад одатдагидай оёқ яланг, дағал бўздан тикилган иштони чарм камар билан белига маҳкам боғланган. Кўйлаги ҳам ўша матодан. Тугмалари қадалмаган. Кўёшда қорайган кўкраги кўриниб турибди.

– Муҳаммад, бугун кечқурун сени ўзим билан олиб кетаман, – деди Габо.

Муҳаммаднинг кўзларида, беғубор юзларида қувонч порлади. У акасининг баъзи-баъзида кечалари чиқиб кетишини биларди. Аммо ҳалигача бир марта ҳам акаси уни ўзи билан олиб бормаган эди.

– Ҳозир отларни ўтлоққа ҳайдаб, кўз-қулоқ бўлиб тур. Кейин казак қизларининг рўмоли билан кўйлагини топиб, тутунчага ўраб қўй. Ўзинг билан оловласан. Аммо билиб қўй: бу ишни ҳеч ким сезмаслиги керак. Қоронғу тушиши билан эгарни олиб борамиз. Ўзинг учун кулранг отни ўтлоққа олиб чиқ.

– Хўп бўлади.

Муҳаммад буюрилган ишларни акасининг кўнгли тўладиган даражада қойилмақом қилиб бажариш иштиёқида ёнади. Тўғри, у қизларнинг кўйлаги нима учун керак бўлишини тушунмай турибди. Шундай бўлса ҳам сабабини сўрамади. Акасининг ўйламай туриб бир иш бошламаслигини у яхши билади.

Габо бир оз бўлса ҳам дам олай, деб ётди. Бу пайтда Муҳаммад бор оралаб ўтиб, туйнукдан қўшнининг ҳовлисига чикди. Пастаккина сомонхонада икки казак аёли ухлаб ётарди (Кўшниси уларни йиғим-теримга ёрдам берсин деб ёллаган). У саройга ўғринча кириб, юбка билан катта рўмолни олди-ю, шарпа чиқармай изига қайтди.

Бу ўғирлик бир дақиқанинг ичида содир бўлди. Девордаги туйнук билан отасининг бориغا ўтиб олгач,

енгил тортди. Тутунчани ошхонага, хашак орасига беркитиб қўйгач, учта отни ўтлоққа ҳайдади. Отларнинг оёқларига қоғқазча темир тушов ургач, кийиниб келиш учун уйига ошиқди. Дараал бўздан тикилган иштонини ечиб, кенг, кўм-кўк, пастки қисми болдирига таранг тортилган шим, юмшоқ теридан тикилган, кўнжи тиззасигача чикувчи, пошнасиз, таги юмшоқ этик, ёқасига тилларанг чилвир тортилган сариқ пешмат камзул, унинг устидан кўкрагига кумуш ўқдан тизилган черкас қора камзул кийиб, белига кумуш ханжарни осди. Бошига палпоқ кийди. Акасининг ёнида ҳамроҳ бўлиш бу ўсмир наздида қувончли байрам ҳисоблангани учун астойдил тайёргарлик кўришдан эринмади.

Ер юзига оқшом чодир ташлаганда Муҳаммад Габо билан Саидга таом келтирди. Уйда Явзико бўлмагани учун Саид билан Габо бирга овқатланди. Муҳаммад хизматда бўлди. Кейин ўзи овқатланди.

Габо уйдагиларга Александровск казакларининг ҳўкизларини Ксарзанга ҳайдаб келиш учун Саид билан кетаётганини, ўлжанинг бир қисмини бекитиқча сўйиб, бир қисмини тоққа яширажагини айтиб, шошлаётгани сабабли отасини кутолмаслигини билдирди.

Ниҳоят қоронғу тушди.

Габо иккита эгарни елкасига ташлаб, овулнинг қопқоронғу кўчасига чиқди. Муҳаммад ўзининг эгари билан тушов ва арқоналарни олди. Саиднинг ёши улур, шу билан бирга меҳмон бўлгани учун ҳеч нарса кўтармади. Учовларида ҳам милтик, тўппонча бор эди. Овулдан билинтирмай чиқиб олишди. Отларни қийналмай топишди. Улар Муҳаммад ташлаб кетган ерда туришарди. Жониворларнинг оёғидан тушовни ечиб, эгарлаб, учовлари ҳам бир вақтда сакраб минишди. Саид ўртада, Муҳаммад кичик бўлгани учун ўнгда, Габо чап томонда. Ҳаво тоза. Атроф зим-зиё қоронғу бўлганидан отлар йўлни топиб юриш учунми, бошларини эгиб олишган эди.

– Муҳаммад, – деди Габо бирдан укасига қараб, – сен қизларнинг кийимини кийиб олгинда, Ванянини бошини айлантириб, бир амаллаб даврадан ажрат.

– Сен уни ўлдирасанми? – деб сўради Муҳаммад.

– Бу унинг ўзига боғлиқ. – жавоб берди Габо. – Қилиқ қилмаса, тирик қолади.

Орага яна сукунат чўқди. Тун... Фақат от туёқларининг юмшоқ ерга теккан заиф товуши эшитилади. Қутилмаганда кўзгалган кучли шамол булутларни парча-парча қилиб юборди. Осмонда юлдузлар кўринди. Уларнинг кучсиз титроқ нурлари замин сатҳини ёритишга ожиз. Саид отини елдирди. Ака-укалар унга эргашишди. Улар баланд-паст адир бўйлаб анчагина йўл босишди. Саид йўл кўрсатиб борди. Икки соатлардан сўнг Саид эҳтиёткорлик билан секинлашди. Казакларнинг қишлоғи яқин қолган эди. Ярим соатларча шу зайилда юришгач, у тўхтади.

Узоқда олов кўринди.

– Бу подачиларнинг гулхани, – деди Саид.

У яшириниш учун пастқамгина жой танлаб, отларга қарашни буюрди. Муҳаммад устидаги кийимларни ечиб, қизларнинг либосини кия бошлади. У черкасча камзули билан қуролидан бир дақиқа ҳам ажралгиси келмас эди. Шу боис иштонининг устидан юбкани кийиб, кичик рўмол билан жағини тангиб, катта рўмолнинг учларини елкасига ташлади.

– Муҳаммад, – деди Габо, – Гулханга яқинлашгинда, Ваняга кўриниш бер. Агар сени ушламоқчи бўлса, қоч. Ноз-карашма қилиб, уни чалғитавер. Аммо гаплашма. Уни шу томонга олиб келаверасан. Биз сени мана шу тепалик олдида кутамиз.

Муҳаммад қоронғуликда гулханни кўзлаб юриб кетди. Гулханга яқинлашгач, учрашувга кетаётган нозаниндай юриш қилди. Йигитча гулхан атрофига келиб қарасаки, подачилардан бири ухлаб ётибди, учтаси эса гаплашиб ўтирибди. Атрофда элликтача ҳўкиз ўтлаб юрибди. Баъзилари ётиб олган.

Муҳаммад гулханга яқин келиши билан икки ит вовилаб, унга ташланди. Лекин подачилар бақиритиб, итларни чақиритиб олишти.

– Сенга нима керак? – деб сўради Ваня.

Лекин «қиз» рўмолининг учини айлантирганича жавоб бермади. Қора мўйловли, чиройли казак – Ваня ўрнидан туриб у томонга юрди. Ўн олти ёшлардаги Митя эса унга эргашди. Лекин Ваня унга қараб бақирди.

– Ҳой итвачча, менинг орқамда нима бор? Қараб тур, сенга кўрсатиб қўяман.

У шундай деб таҳдид қилганича муштгани кўрсатиб қўйди. Митя кўрқиб гулхан ёнига қайтди. Трофим яна мудрай бошлаган эди.

– Ванянинг ўйнашларидан бири келибди, – деди Митя Трофимга. – Оҳ, оҳ, аммо хотинлар бобида жуда омади келганда...

– Ҳа-ҳа, хотинлар... – кулди Трофим кейин лабини чилпиллатиб қўйди-да, оловга яқин ўтирди.

Бу пайтда Ваня мўйловини бураб нотаниш гўзалга яқинлашиб сўради:

– Яхши қиз, кимни қидиряпсан?

«Қиз» ишва билан кулиб юзини яширди.

Ваня яқинроқ келди, «қиз» эса орқага чекиनावерди.

– Кўрқма, қизлар мени севишади, мен уларнинг кўнглини ололаман.

У «қиз»ни кўздан кечирди. «Қиз» жуда гўзал, қомати келишган. Уни қаерда кўрган экан? Ҳеч эслай олмади.

– Кимсан, яхши қиз?

«Қиз» ҳиринглаб кулишини қўймайди.

– Ахир гапирсанг-чи, нега келдинг? Кимни қидиряпсан?

Шунда «қиз» уятчанлик билан шивирлади:

– Ваня...

Бу сўзни подачи хотиржам эшита олмади. Унинг қони қайнаб, «қиз»га ташланди. Маҳкам кучоқлаб, лабини унинг лабига босди. «Қиз»нинг гўштдор лаби

илиққина эди. Аммо ўнг қўли билан ушлаётган кўкраги ҳали қаттиқ эди.

– Ҳали жуда ёшга ўхшайди, бировнинг қўлига тушмаган бўлса ҳам керак, – деб ўйлади Ваня.

Лекин тунги меҳмон шашт билан унинг бағридан юлқиниб чиқиб, югуриб кетди. Ваня ҳам унинг орқасидан қичқирганича югурди.

– Нега қочяпсан? Ахир Ванянинг олдига келдингми? Бирпас ўтирайлик. Мен қандай ўпа олишимни кўрсатаман.

Саид билан Габо унинг овозини эшитиб, ўша томонга эмаклашди.

– Саид, у қичқаришга улгурмасин. Сен томоғидан ол. Мен қўлларини ушлайман.

Муҳаммад тепаликка келиб тўхтади. Чуқур-чуқур нафас олди. Акаси билан Саиднинг шу яқин орада эканини биларди. Ваня Муҳаммадга етиб олди. Бироқ «нозанин»ни кучоқлаб, лабларини қидириб топмасдан Саид унинг томоғига шундай ёпишдики, бечора опшиқнинг дейишга ҳам улгурмай қолди. Габо осмондан тушгандай пайдо бўлиб, бақувват қўллари билан унинг қўлини сиқди. Муҳаммад эса энгашиб, Ваняни чалиб йиқитди. Бунинг ҳаммаси кўз очиб юмгунича содир бўлди. Ҳеч ким бир оғиз сўз айтмади. Ваня ерда ётар, Саиднинг қўллари ҳали томоғини қўйиб юбормаган эди. Ваня хириллай бошлади.

– Тезроқ бўл, – деди осетин тилида Габо укасига. – Оёғини маҳкам боғла. Мана шундай... Энди қўлини... йўқ, бундай эмас. орқасига қилиб... Қани уни ағдарчи, томоғини қўйиб юборма, – огоҳлантирди Саидни, – яна бўғиб ўлдириб қўйма... мана шундай... Энди бечора опшиқни кўтарамиз. Мана бундай ўтирсин.

– Хўш, Ваня, – давом этди Габо. – Энди менинг айтганларимни сўзсиз бажаришинг керак.

У ханжарини чиқариб, учини Ванянинг томоғига тиради. Томоғига ўткир тиг тегиб Ваня чўчиб тушди.

– Томоғини қўйиб юбор, – деди Габо Саидга. – Кўрдингми Ваня, ким шилталик қилиб, қизларнинг

орқасидан югурса, шу аҳволга тушади! Лекин сен биздан кўрқма. Биз каллаксар эмасмиз, агар ўзлари ажал чақиринмас, биз бекордан бекорга одам ўлдирмаймиз.

– Агар айтганларимизни қилсанг, тирик қоласан, – деб гап кўшди Саид.

– Нима қилишим керак? – деб сўради Ваня, жонҳолатда.

– Аввал менинг саволларимга жавоб бер! Агар алдасанг, ҳолингга маймунлар йирғайди. Бугун тунда нечта подачи қолгансанлар?

– Тўртта.

– Бошқаларнинг исми нима?

– Андрюша, Трофим, Митя.

– Андрюшанг мастми?

– Йўқ, ухлапти. Бугун ичмади.

– Сенга эргашган бола ким?

– Митями? Ҳали гўдак-ку?

– Ёнидаги-чи?

– Униси тентак Трофим-ку! Хавотирланманг, сизга қаршилик кўрсатмайди. У гапга кирадиган одам. Нима буюрилса итоат билан бажаради. Шунинг учун доим уни ўзимиз билан олиб юрамиз.

– Яхши. Энди... Митяни чақир.

– Митя! – қичқирди Ваня.

– Қаттиқроқ чақир.

– Митя!

– Нима дейсан? – гулхан томондан эринибгина жавоб берди бола.

– «Бу ёққа кел» деб қичқир, – деб буюрди Габо, кескин оҳангда.

– Бу ёққа кел! – деб бақирди Ваня итоаткорлик билан.

– Нимага? – бола эриниб, ўрнидан кўзролгиси келмади.

– Бу ёққа кел итвачча! – деб сўкинди Ваня.

Ғашланиб ўрнидан кўзролган Митянинг яқинлашиши кўриниб турарди. Гулхан ёруғида унинг қоп-қора

гавдаси кўзга ташланарди. Габо Муҳаммаднинг бошидан рўмолини чаққонлик билан олиб, Ванянинг орзига тикди.

– Хўш, – тантанавор оҳангда деди Габо, – бунисининг бизга зиёни тегмайди. Энди кичкинани ҳам шундай жимгина жойлаш керак.

Бу орада Митя яқинлашиб қолди.

– Ваня қаердасан? – деб қичқирди у.

Жавоб бўлмади.

Саид боланинг орқасига ўтди. Муҳаммад олд томондан эмаклаб яқинлашди. Дақиқа ўтмай Митя ҳам Ванянинг аҳволига тушди. Унинг ҳам қўл-оёқларини боғлаб, Ванянинг ёнига ётқизишди.

– Тўхта, тўхта! – деди Габо укасига, – Миямга ажойиб фикр келди. Юбкангни ечиб, Митяга кийдир. Ахир Ваня қизларнинг кўйлагини кийган болани яхши кўради-ку!

Ваня билан Митяни ўринларидан турғазишдиларда, болага казак қизининг юбкасини кийдирдилар. Уларни қўллари орқага боғланган, юзма-юз, кўкраги кўкрагига тегадиган ҳолда қўйиб, катта рўмол билан иккала бошни танғиб, бирлаштириб қўйишди.

– Хўш... Энди нимани истасанглар шуни қилаверинглар. Хоҳласанглар сайрга чиқинглар, хоҳласанглар турган ерларингда рақсга тушинглар, хоҳласанглар роҳатланиб ётаверинглар.

Митя ҳиқилмай бошлади. Орият азобидаги Ваня эса бу хўрликка чидай олмай ғазаб билан биғиллади. Бечора ўсмирни ўзидан нарига улоқтириб юбориш қасдида силкий кетди. Бу ҳаракатдан баттар гангиб, ўзини йўқотган йигитча беихтиёр унинг оёғини босиб олди. Буни рақибнинг ҳамласи деб англаган Ваня ўша заҳоти Митянинг тўпирига тебди. Бир-бирига боғланган икки казак шу тарзда бир-бирини тепиб, чала кетди. Уларнинг бу ҳаракатларидан уч томошабин мистриқиб завқланди. Ниҳоят, талваса рақсига тушаётган Ваня билан Митя мувозанатни сақлай олмай ерга қулашди.

– Агар казаклар эртага буларни шу аҳволда топишса, ичаклари узилгунча кулишади. Қани, энди бошқаларнинг олдига кетдик, – деди Габо.

Трофим гулханга тикилганча ўтирибди. Андрюша эса ухляпти. Трофимнинг қаршисида икки қуролланган киши худди тун бағридан отилиб чиққандай пайдо бўлди.

– Қўлингни кўтар! – Габо секин, аммо қатъий буйруқ қилди.

Барча подачилар каби Трофимнинг ҳам милитрин бор эди. Аммо у бошқалар отса ёки буюрсагина милитрини ишга соларди. Шу сабабли бу сафар милитикни ишга солишга ҳаракат ҳам қилмай, итоаткорона қўлини кўтарди. У нотаниш одамларга қараб анқайиб қолди: улар ким, нима керак?

– Агар бақирсанг, аҳволинг чатоқ бўлади. Ахир биз приставнинг кўрикчисимиз-а! У бизни ҳўкизларни ҳайдаб келишга юборди. Приставнинг ҳўкиз гўштини яхши кўришини билмайсанми?

Трофим ҳеч нарсага тушунмай сўради:

– Ростданам пристав юбордим?

– Ҳа, эртага эрталаб сўрашса, ҳўкизларни приставнинг кўрикчилари, полиция ҳайдаб кетди, деб айтасан, – деди Габо.

– Тушундингми? – деб дўқ урди Саид.

– Ҳа, тушундим, – деди Трофим довдираб, – ҳўкизнинг кўрикчилари...

– Хўш, энди қўлингни орқага қил, – буйруқ қилди Габо. Трофим гапга тушунмай иккиланиб қолди. Шунда Габо унга яқин келиб, елкасига туртди:

– Қўлингни орқангга қил!

Қарахт аҳволга тушиб қолган трофим бу сафар буйруққа итоат билан бўйсунди. Уни боғлашди. Андрюша эса ҳамон бамайлихотир ухларди.

Габо билан Саид унга яқин келишлари билан адирда дайдиб юрган икки пахмоқ ит уларга ташланди. Саиднинг қиличи итларни бир зумда тинчитди. Бири гулхан олдида жонҳолатда типирчилаб қолди, иккин-

чиси яраланиш азобидан акиллаб, тун бағрида ғойиб бўлди.

Андрюша шовқин-сурондан уйғониб кетди.

– Нима гап? – деб сўради у гарангсиб.

– Тинчлик, отахон, ҳеч гап йўқ, – деди Габо унинг тумшугига тўппонча тираб. Андрюша қўрқиб, ўзини орқага ташлади.

– Пристав подачилар яхши ишляптими йўқми, деб бизни текширишга юборди. Сени ухлаб қолганинг чатоқ бўлибди.

– Ахир...

– Жим бўл! – бақирди бор овози билан Габо, – йўқса кекирдагингни узиб ташлайман. Саид, қўлини орқасига қилиб маҳкамроқ боғла, кейин... – Габо ниманидир қидириб қолди. Кейин кичкина бочкача топиб унга узатди. – Мана буни бошига кийдириб қўй. Паст томонидан иккита тешикча очиб қўй. Қани арқонни ол-чи! Хў-ўш... арқоннинг учини оёғининг орасидан ол, яхши, энди бир учини бочкага боғла... Хў-ўш... ана энди хоҳласанг рақсга тушишинг ҳам мумкин. Фақат тик тур, яна гулханга ўтириб олма.

– Кўрдингни, Андрюша. Бу сенга мактаб бўлади. Энди вазифангни унутиб, гулхан ёнида ухламайсан, – деди Саид. – Муҳтарам бошлиқларимиз юқори вазифаларни эгаллаган одамларнинг тарбияси ҳақида мана шунақа қайғурдилар.

Габо эрталаб бўлажак воқеаларни ўйлаб, хаёлан қувонди. Зап иш бўлдими, иккитасини бир-бирига боғланган ҳолда топишади. Мана бу иккитаси ҳўкизларни полиция ҳайдаб кетди деб турса...

Муҳаммад отларни олиб келгунча, Саид билан Габо ҳўкизларни бир жойга тўплادилар. Тез орада подани ҳайдаб, изларига қайтишди. Ҳўкизлар ҳар томонга тарқаб кетавергани учун секин юришди. Саид гутурт ёкиб, соатига қаради.

– Габо, ярим тун бўлай дебди. Подани Ксарзанга ҳайдаб улгурмасак керак. Тагаурскка ҳайдасак нима дейсан?

– Сен нима десанг шу-да, фақат тезлаштириш керак.

Габо Саид билан Муҳаммадни пода билан тор ўрмонларига юборишга, хўкизларнинг бир қисмини қишлоқдаги дўстлариникига яширишга, бирини ўзи учун сўйишга қарор қилди. Тонгда Тагаурскка етиб келишди. Саид билан Муҳаммад тўхтамай, қирқтача хўкизни тоққа ҳайдашди. Габо қишлоқ оқсоқоли Элбисдни уйротди, сўнгра эшик олдида турган бузоқни ҳады сифатида қабул қилишини сўради.

– Александровск казакларининг хўкизларини ҳайдаб олиб кетишибди. Эрталаб подачилар бу ишни приставнинг қўриқчилари қилган дейишади, – деди у кулимсираб. – Агар кимда-ким Тагаурскка келса меникига юборинг. Майли, тинтув ўтказишсин. Бу иш фақат Явзиконинг ўғли Габонинг қўлидан келади, деб айтинг.

Оқсоқол нима дерди: унинг кўнгли тўқ, ўз улушини олди.

Габо қолган хўкизларни қўшниларга бир-бир таркатди. Қўшнилар бундай тонгги совғанинг нимани аңлатишини сўзсиз тушунишади. Габо семиз хўкизни отаси ёрдамида сўйиб, терисини дўкондорга сотди. Гўштини ошхона томондаги пичан орасига яширди.

Эртасига эрталаб, хўкизларнинг ҳайдаб кетилгани маълум бўлгач, станица ҳаяжонда қолди. Даглаб бошига бочкача кийдирилган Андрюшани, кейин Трофимни топишди. Улар хўкизларни ҳайдаб кетганлар «биз приставнинг қўриқчиларимиз» дейишганини айтишди. Казаклар Ваня билан Митяни кўриб, ўзларини кулгидан тўхтата олишмади. Қўпол ҳазил қилишди. Ҳатто бу воқеадан сўнг кўп йиллар ўтганидан кейин ҳам ана шу кеча ҳақида сўз кетса Ваня газабга келарди.

Ванянинг айтишига қараганда, қароқчи Габо бўлиб чиқди. Бундай масхарабозлик фақат Габонинг қўлидан келади. Унинг бундай қилмишлари овулдан таш-

қарида ҳам маълум. Унинг услуги шунақа. Бироқ, ҳеч ким уни айблай олмайди. Доим сувдан қуруқ чиқади.

Казаклар шу заҳоти пристав Николай Петрович олдига йўл олишди. Улар Трофим билан Андрюшанинг гапларини айтишди. Айниқса, приставнинг ҳўкиз гўштига ишқивозлиги ҳақида сўз кетганда унинг кўзлари ғазабдан ёнди. Казаклардан бири Ванянинг тагаурсклик осетин Габодан гумони борлигини айтгач, пристав шу бугуноқ тинтув ўтказишга қарор қилди.

Пешинда пристав казаклар билан Тагаурска йўл олди. У тўғри оқсоқолникига келиб, кечаси Александровка казакларининг ҳўкизларини қайдаб кетилганини айтди. Оқсоқол чуқур уф тортиб, ёшларнинг бебош бўлиб кетишгани, замон нотинчлигидан нолий кетди. Пристав унга синовчан қараб, «гумонинг кимдан?» деб сўради.

– Агар қароқчи бизнинг овулик бўлса, бу иш фақат Габо Явзико ўғлининг қўлидан келади, – деди оқсоқол ишонч билан.

– Ҳа, мен ҳам шундай деб ўйлаган эдим.

Казаклар билан оқсоқолнинг ҳамроҳлигида пристав Габоникига келди.

Габо отаси билан ҳовлида турарди. Приставни кўриб у томон югурди-да, етиб бориб, таъзим қилди.

– Габо! – деди пристав қатъий оҳангда, – александровкаликларнинг ҳўкизлари қани?

– Александровкаликларнинг ҳўкизлари қаерда дейсизми? – худди тушунмагандай сўради Габо, – Менимча, улар Александровкада бўлса керак.

– Уларни ўғирлаб кетишибди! – пристав ғазабдан ўзини тутиб туролмади. – Уларни сен – шайтон ўғирлагансан!

– Жаноб пристав, – деди Габо ҳақоратланган киши овози билан, – Мен ўғри эмасман. Гуноҳсиз бир одамдан гумонсирашга ҳаққингиз йўқ. Майли, қидиринг, тинтинг. Барибир ҳеч нима топа олмайсиз.

Шу топда казаклардан бири приставга ердаги қон доғини кўрсатди.

– Бу қон қаердан келди? – сўради пристав.
– Онам товуқ сўйибдилар – деди Габо хотиржамлик билан. – Кеча меҳмон бор эди.

– Ким?

– Ксарзанлик Саид Теспот ўғли.

– У ҳам олғир йигит, муттаҳамликда сендан қолишмайди, – деб минғирлади пристав, – уни ҳам қўлга олиш қийин... Казаклар! Уйни, отхонани тинтиб чиқинглар!

Шундай деб буйруқ бергач, Габога қаҳрли нигоҳини қадади:

– Бугун кечаси қаерда эдинг?

– Қаерда бўлардим... кўрпа ичида. Уйда бўлганимни гувоҳлар тасдиқлашлари мумкин.

Казаклар уйни, ошхона, омборхонани тинтиб, ҳўкиз гўштидан асар ҳам топа олишмади. Кейин отхона томонга юришди. Габо уларга эргашди. Улар томдаги пичанни ерга отишаётганда ҳам ҳаяжонини билдирмади.

– Тўхтанглар-чи, – деди Габо, – ўзларингизни уринтириб нима қиласизлар, мен ўзим ташлайман. – У томга чиқиб, қолган пичанни беркитилган гўшт билан кўтарди-да, пастга ирғитди.

– Ҳар бир бурчакни яхшилаб қаранг, – деди пристав.

Ҳовли ўртасидаги гўшт яширилган пичан уйимига ҳеч ким эътибор бермади. Казаклар пастга тушишди.

– У ерда ҳеч нима йўқ, – дейишди приставга.

Пристав ҳеч нимага тушунолмай, Габога қараб ўйланди.

«Наҳотки ростанам бу нобакор гуноҳсиз бўлса?».

Габо унга яқинлашиб, жилмайди:

– Мана кўрдингизми, жаноб пристав. Ҳеч нарсадан ҳеч нарса йўқ мени ранжитдингиз. Уйимизда тинтув ўтказдингиз. Нима сабабдан мендан гумонсирадингиз?

– Мен эмас, ўзингнинг оқсоқолинг гумонсираётти, – деб ўзини оқлади пристав.

– Шундай денг! – Габо ранжигандай бўлиб, оқсоқолга норози қиёфада қаради. – Гуноҳсиз овулдошингизни айблашга қандай ҳаддингиз сизди? Сиз бизни қоралаш эмас, ҳимоялаш учун оқсоқол бўлгансиз!

У кўзлари ёниб, оқсоқолнинг ёнига келди.

– Бу сафар гуноҳсиз бўлганинг билан менга бақирришга ҳаққинг йўқ! – деди оқсоқол ундан юзини ўтириб.

– Бу сафар денг, – бақирди Габо ва унинг елкасидан ушлаб, ўзига қаратди. – Бу ҳақорат! Мени қачон ўғрилиқ устида ушлагансиз, қачон?!

У жаҳл билан ханжарига ёпишди.

Пристав уларни ажратиб қўйди. Бироқ, оқсоқол билан Габо ўртасидаги жанжалдан шодланди. У газаб билан айтилаётган гаплар орасида ўзига керакли бирор нарсани билиб олишдан умидвор эди.

Лекин Явзико бу томошага айёрлик билан барҳам берди. Приставни казаклар билан бирга ўз нон-тузини тоттишга таклиф қилди. Пристав ноз қилмай, рози бўлди. Уни меҳмонхонага бошлашди. Оқсоқол билан уй хўжайини унинг кўнглини овлаш билан машғул бўлишди.

Казаклар чекиб, лақиллашиб ошхонада ўтиришди.

Габо пичан орасидаги ҳўкиз гўштидан бир неча бўлак кесиб олиб онасига келтириб берди-да:

– Онажон, сели қотмаган гўшт приставнинг жиғилдонини қитиқлайди. Қассобдан насияга олиб келдим... – деди муғомбирлик билан.

Габо чаққон-чаққон ҳаракатлар билан нозик меҳмоннинг кўнглини овлади. Пристав олдига қўйилган сочиқ орасида ҳадя борлигини англаб, ҳеч кимга сездирмай, пулни олиб чўнтагига урди. Бунақа иззат-икромга кўп дуч келгани учун «бундан мақсад нима?» деб сўраб ҳам қўймади.

Явзико меҳмон олдига икки хумчада ажойиб осетин пивосини қўйди. Бу ҳам приставнинг кўнглини юмшатишга кўп ёрдам берди.

Овқатдан сўнг у Габони чақирди.

– Менга қара Габо, айтайлик, бутун сен билан нотўри муносабатда бўлдик. Ҳа, сенинг айбинг йўқ. Ҳамма гуноҳ бизда. Пристав ҳам гоҳида янглишади. Лекин мендан бир нарсани яширма: ҳўкизлар қаерда? Мен буни пристав сифатида эмас, меҳмонинг сифатида сўраяпман. Гап иккаламизнинг ўртамизда бўлади. Мен сенга жазо бермайман. Таъқиб ҳам қилмайман. Фақат менга ҳўкизлар қаердалигини айт.

– Жаноби пристав, – жавоб берди Габо айёрона жилмайиб, – агар ҳўкизлар тирик қолган бўлса ўрмонда юргандир. Аммо уларни ҳеч ким топа олмайди. Жаноб пристав, қовурдоқ қалай, ёқдимми?

Пристав бир сукутгина тошдек қотиб қолди. Кейин шундай хоҳолаб кулди-ки, кўзларидан ёш чиқиб кетди.

– Йўқ, Габо, сен...сен ҳақиқий товламачисан, ҳийлагарсан! Қаранг-а! У бизни ўзимиз қидирган гўшт билан сийлаяпти-я! Яхши! Лекин мен казакларга айтаман. Габо, айт-чи, гўштни қаерга яширган эдинг? Биз излаб тополмадик-ку?

– Нима ҳам қила олардим? Жаноб пристав, яна бир қидириб кўринг, – деди кинояли кулги билан Габо.

Айбдорларни топа олмаган пристав шу куниеъ казаклар ҳамроҳлигида қароргоҳига қайтди.

* * *

Габо билан Куара энди куёв-келин. Тселлагонинг уйида бўлган фотиҳа тўйида қалин миқдорини келишиб олишди. Тўй тез орада, янги йил кириши биланоқ бўлиши керак эди. Габо Куарадан беш ёш катта. У қизни болалигидан билади. Фақат мана шу Куарагина овул қизлари ичида Габонинг юрагида севги ўтини ёқишга муяссар бўлди. Габо қизни болалиқдан яхши кўради. У болалигида Куара билан бирга ўйнарди, ҳатто қизга тахта бўлақларидан аравача ясаб берган, Куара бу аравачада кўғирчоғини солиб ўйнаб юрарди.

Куара ҳам бу баҳодир йигитни севади. Габо қиз учун тенгсиз бир қаҳрамон, айни чоғда кўркем ва ажойиб

йигит. У жуда кўп йигитларнинг таклифини рад этди. Гўзал ва мағрур Куара ишқидаги жуда кўп йигитлар қалб азобидан кўп оҳ чекдилар!

Тагаурск оқсоқолининг ўғли Мурод ҳам ана шу кўйга тушган жабрдийдалардан эди. Албатта, у сиргдан қараганда қизга жуда мос эди. Отаси ўзига тўқ, хурмати зўр одам. Ўзи оиланинг орзу-умиди, яқоно ягона ўғил. Мурод бўйдор, аммо сочи тўкилаётган, бурни катта, беўхшовроқ йигит эди. Уйда ота-онаси ҳаддан зиёд эркалаб юборганидан ўз хоҳишига жуда эрк берган. Мурод Куарадан рад жавоби олишга ақли етгач, уни олиб қочиш режасини тузди. Куаранинг Терпско исми амакиваччаси бор. Камбағал бу йигитни кўнгли жуда-жуда бўш. Мурод турли совға-саломлар билан унинг кўнглини овлади. Муродга унинг кўмаги шу кунларда сув билан ҳаводай зарур эди. Муроднинг фикрича, қизни олиб қочиб, номусига теккандан сўнг, Куарани ҳеч ким олмайди. Шунда унинг оиласи Муродни куёв қилишга мажбур бўлади.

Габо Муроднинг Куарага кўнгли борлигини биларди. Шу ўринда Куаранинг фақат ўзи, Габони севишига ҳам қаттиқ ишонарди. Унинг мағрурлиги, рақибидан ҳар томонлама устун эканига ишончи Куарани Муродга рашк қилишига йўл бермасди. Бироқ, Куаранинг яқинида Муродни кўриб қолгудай бўлса, барибир аччиғи чиқарди.

Куара билан Габонинг фотиҳа қилиниши Муродни режасидан қайтара олмади. У Габонинг доврўғидан ҳам, ҳайбатидан ҳам унча кўрқмасди. «Менинг ханжарим ҳам уникидай ўткир», – деб ўйларди. У Терпскога суянса бўлади. Терпско ҳозир Муродга яқин дўст бўлиб қолганидан хурсанд. Бироқ, Мурод унга режасини гапириб берганда Терпско аввалига қаршилик билдирди. Бу иш унинг назарида оиласига хиёнат, қисқаси, аблаҳлик бўлиб туюлди. Синглисини туюққа тушириб, унинг бахтиқаролигига сабабчи бўлишни истамади. Лекин Мурод бир-икки гап билан унинг иккиланишини пучга чиқарди. У шундай қила-

дики, қариндошлари тугул ҳатто Куаранинг ўзи ҳам икки дунёда Терпсконинг Муродга ёрдам берганини сезмайди. Бу соҳада Муроднинг тайёр режаси бор: Терпсконинг бирдан-бир қиладиган иши – Куарани расмга тушишга кўндириш-у, суратхонадан бир ўзининг чиқиб келишини таъминлаш. Қолганини Муроднинг ўзи қотиради.

Куара ғойиб бўлиши билан Терпско бу ҳақда Тагаурскга хабар бериши керак. Бу орада эса мўлжалдаги иш амалга ошган бўлади... Муроднинг айтишича, шу замида Терпско унинг яқин қариндошига айланади! Йигит киши учун ахир бу фахрли-ку! Бу муттаҳам, қароқчи Габонинг ҳаёти бир кунмас бир кун ёмонлик билан битади. Терпско сал иккиланса-да, барибир кўнгандай бўлди. Ўзининг аралашуви сир сақланишига кафолат берилагач, кўнгли бироз тинчиди. Мурод унинг бутунлай рози бўлмаётганини сезиб ҳал қилувчи зарба берди: у Терпскога фақат Владикавказдагина топиладиган кумуш ҳолли ажойиб эгар ваъда қилди. Мурод Терпскода шундай эгар олиш орзуси борлигини, лекин ҳамёни қуруқ эканини биларди. Ниҳоят, Мурод ролиб чиқди. Терпско узил-кесил рози бўлди. Қўл беришишди. Куаранинг эса боши устида тўпланаётган бало булутларидан хабари йўқ. У Габога бўлган муҳаббатидан маст, тўйга тайёргарлик кўрарди. Бир кунни амакиваччаси Терпско ундан куёвгўрага қандай совға-салом тайёрлаётганини сўради. Куара Габо учун рўмолчалар тикиб қўйганини, дастаси олтин ранг иплар билан безатилган қамчин тайёрлаганини айтди. Терпско унга фотосуратини совға қилишни таклиф этди-да:

– Сен бундан бўлак яхшироқ совға қилолмайсан, – деб таъкидлади. Бу фикр Куарага ёқиб тушди. Терпско уни шаҳарга кузатиб боришга тайёр эканини айтгач, ноз қилмай рози бўла қолди.

– Ҳа, айтмоқчи, Ботирбек ҳам шу кунлар ичида шаҳарга тушмоқчи эди-я, – деб аҳдини қатъийлаштирди.

Бу гап Терпскога ёқмади. Лекин Ботирбекнинг бо-ришига қаршилиқ билдиришга қўрқди. Қиз хавфси-раб қолиши мумкин эди. «Қандайдир баҳона билан Ботирбекдан албатта ажралиши керак», деб ўйлади у. Улар келаси душанба куни шаҳарга боришга кели-шишди. Терпско усти ёпиқ извош топишни ўз зим-масига олди-ю, келишув ҳақидаги хабарни шу куниёқ Муродга етказди. Бу хушхабардан кўнгли тўлган Му-род тайёргарликни тезлатиш мақсадида шаҳарга кет-ди. Кўп ўтмай Владикавказда Терпско ҳам пайдо бўлди. Улар келишиб олинган соатда муюлишда учра-шишди. Бир неча извошчилар билан гаплашишди. Бир-бирига жуда ўхшаган тўрт филдиракли икки из-вошга дуч келишгач, уларнинг биринчиси билан Терп-ско келишди. У извошга учта оқ от қўшилиши шарт эканини, уч кишини Тагаурскдан олиб келиб, яна қайта олиб бориб қўяжagini айтиб, келишиб олишди. Мурод иккинчи извошни ҳам худди шу кунга тайин-лади. У ҳам извошга учта оқ от қўшилиши таъкидлади. У извошчига шу куни шаҳар кўчаларида кўринмай, ҳовлида тоққа чиқишга тайёр туриши кераклигини айтди. У манзилни аниқ айтмади, Владикавказдан ўттиз чақирим наридаги Алагир қишлоғига борили-ши шартлигини ҳозирча извошчининг билиши лозим эмас эди. Шу боис Мурод қирқ чақиримдан зиёд йўл босилмасликларини айтиб, извошчини хотиржам қилиш учун олдиндан саҳийлик билан пул тўлаб қўйди.

Мурод Тагаурскка қайтиб келгач, шу ишга ёрдам бермоқчи бўлган яқин дўстларидан бири Садулни Алагирга юборди. Садул бориб Муроднинг амакиси Сосани огоҳлантириб қўйиши керак эди. У Мурод-нинг душанба куни гўзал қиз билан келишини, но-муси булганган қизни оиласи турмушга узатишга кўнмагунча яхшилаб яшириб қўйиши шартлигини айтди.

Соса топшириқни эшитгач, бир оз ўйлаб, мулоҳаза қилди-да, ҳаммаси жияни айтгандай бўлишини уқди-риб, «кўнглини хотиржам қилаверсин», деб қўйди.

Шанба куни Габо Владикавказга бориб, Куара учун қидира-қидира энг чиройли олтин камар, осетин қизларининг кўйлагини безайдиган ўнта қимматбаҳо тўғнағич сотиб олди. Энг узун тўғнағич юқорига тақилиб, кўкрак устини безайди. Қолганлари пастга кетма-кет қадалади. Энг кичиги белдан сал юқорига тақилади. Тўғнағичларга ўрта асрга хос Осиё суратлари билан безак берилган эди.

Якшанба куни тушдан сўнг Габо зеб билан кийиниб, ёнига Муҳаммадни олди-да, Тселлагонинг уйига борди. Муҳаммад ипак қоғозга ўралган совғаларни кўтарди. Тселлаго уларни кутиб олиб, бўлажак куёвини меҳмонхонага бошлади. Габо хонтахта устига қимматбаҳо тухфаларни кўйиб, қаллиғига совға қилиш нияти бор эканини айтди. Бу безаклар Куара ҳусну жамоли олдида арзимас эканидан хижолатда эканини билдириб, бундан зиёдроқ қимматбаҳо нарса келтирмагани учун узр сўради. Шаҳардан қидириб топганлари шугина эди. Тселлаго эса бу зийнатларга ҳайрат билан боқарди – ўзича чамалаб кўриб, бу буюмларга олти юз сўм нарх қўйди. У Габога миннатдорчилик билдириб, куёвга кўриниш бериш учун ясанаётган Куарани чақиргани чиқди. Қиз тез орада чиқди. Оддий кийинган, аммо гўзал Куара Габога жиламайиб боқиб, қўл берди. Габо аввал ўнг қўлини папоғига кўйиб таъзим қилди-да, Куаранинг нозик қўлини ўзининг ўнг қўлига олиб сиқиб қўйди. Муҳаммад ҳам бўлғуси келинойисининг қўлини ушлаб кўришни истар эди. Аммо Габонинг жиддий қаровчи кўзлари уни эшикка имлади. Муҳаммад бу ерда ортиқча эканини тушуниб, ноқулайлик билан таъзим қилиб чиқди. Ҳар нечук қуруқ қолмади, Куара унга бир жиламайиш ҳадя этди.

Габо билан Куара фотиҳа тўйидан кейин илк бор бир ўзлари қолишди. У қизнинг белидан кучиб ўзига тортди. Қиз қаршилик билдирмай ўз бахтидан, муҳаббатидан маст бўлиб унинг кенг кўкрагига бошини қўйди. Габо чап қўли билан унинг бошини кўтариб

гўзал юзига, чиройли кўзларига тикилди. «Ҳам гўзал, ҳам ақли, ҳам меҳрибон», деб ўйлади у. Габони бахт шароби марғур этди: шу гўзал қиз унинг қаллиғи!

– Куара, – деб шивирлади у, кейин бошини эгиб қизнинг юмшоқ лабларидан бўса олди, маҳкам кучди. Қизнинг назарида, ўзи шу топда ҳимоясиз, жуда кичкина, жуда нозик эди. Шу билан бирга йигитнинг кучоғида ўзини айтиб бўлмас даражада бахтиёр ҳис этарди. «Агар хоҳлаганимда ҳам унинг кучоғидан қутилиб чиқа олмасдим», деб ўйлади қиз. Бу ёқимли кучоқдан қутиляб чиқишни орзу ҳам қилмасди. Бу чайир билаклар оғушида маст бўлиш унинг учун энг буюк саодат эди. Ўз ихтиёридан чиқиш, ўзини севганига тўлалиғича топшириш, муҳаббат чўрисиغا айланишдан ўзга истаги йўқ эди.

– Габо! – деб йигит елкасига қўлини қўйди-да, унинг кўзларига тўйиб боқиш учун ўзини сал орқага ташлади. Икковлари ҳам бир неча дақиқа сукутда қолишди.

– Габо, – деди у жилмайиб, йигитга бошдан оёқ кўз ташлаб. – Мен сизни ҳар вақт севардим. Мен ҳеч қачон сиздан бошқа одам билан турмуш қуришга рози бўлмас эдим.

Қиз унинг юзларини силади.

– Габо, мен сизни севаман. Фақат сизни!

– Куара, – деди Габо қасамёд этаётган киши овози билан. – Мен ҳам сени севаман. Фақат сени ўйлайман. Менга сендан бўлак қиз ёқмаган. Куара, Худонинг ўзи сени менга бахтим учун яратган.

– Куара! – у қизнинг бошини икки қўли билан ушлаб, унинг кўзларидан, пешонасидан, юзларидан ўтди. Ниҳоят, уни қўйиб юборди. – Куара, бир-биримизни севишимиз қандай яхши!

Бу орада уйга қизнинг онаси Дандана кириб, патнисда май тўла кичкина қадаҳ билан ширинлик қўйди. У баъзи бир нарсаларни кўрди, сўнгги сўзларни ҳам эшитди. Эшитди-ю, ёшлик кезларини эслади:

«Тселлаго ҳам мен билан худди шу зайилда гаплашар эди» – деб ўйлади у энгил энтикиб.

– Бу ажойиб зийнатлар учун Габога раҳмат айтдингми? – деб сўради у яна совғаларга ҳайрат билан боқиб.

– Йўқ! – қизарибгина жавоб берди Куара. – Мен ўзим учун энг қимматли бўлган совғага маҳдиё бўлиб қолибман.

Душанба куни эрталаб Тагаурскка тўрт ўринли, учта оқ от қўшилган извош келиб тўхтади. Извошчи бир ярим соат мобайнида отларга дам бергач, соат тўққизларда Куара Ботирбек ва Терпско ҳамкорлигида шаҳарга йўл олди. У миллий кийимда эди. Кўйлагига устидан Габо совға қилган қимматбаҳо безакларни тақиб олганди, бошига эса қора сочларини яшириб турувчи оппоқ тўр рўмол ўраганди.

Улар шаҳарга эсон-омон етиб келишди. Извош сураткашнинг уйи олдида тўхтади. Куара акалари билан биргаликда учинчи қаватга кўтарилди.

Терпско Мурод билан Садулнинг шу яқин орада эканини биларди. Келишувга мувофиқ, улар кузатиб туришлари, Куара акалари билан уйга кириши биланок, извошчининг ҳақини тўлаб, жўнатиб юборишлари керак эди. Шундай бўлди ҳам. Извошчи тунов куни Терпско билан Муродни бирга кўргани учун ҳеч нимадан гумонсирамади. Кира ҳақидан ташқари чой пулини ҳам олгач, қувонганича жўнаб кетди.

Бир неча дақиқадан сўнг Садул учта оқ от қўшилган извош билан пайдо бўлди-да, Куаранинг чиқишини Мурод билан бирга кута бошлади.

Муродга ёрдам бериш мақсадида келган амакиваччалари Пўлкан билан Пиэтрок эса эшикдан кўз узмай кўчанинг у бошидан бу бошига бориб келишарди.

Бу орада Терпско сураткашга сирли оҳангда бир неча сўз айтди. Суратни олиб бўлгач; ёш йигитни («Терпсконинг рақибини») бир нима биландир чалғитиб, қиз билан гаплашиб олишига имкон яратиб беришни илтимос қилди.

Сураткаш бундай воқеаларга кўп дуч келганми, дарров йўлини топа қолди. У сурат олиб бўлгач, «Терп-